ΧΡΗΣΜΟΙ ΙΑΤΡΙΚΑΙ ΣΥΜΒΟΥΛΑΙ

Η ΓΡΙΠΠΗ

(ἰμφλουέντζα)

Ἐκ τῶν ἀπεράντων καὶ ἐρήμων κοιλάδων τῆς Ἀσίας ἔλκουσα τὴν καταγωγὴν ἡ Γρίππη ἐνεφανίσθη περὶ τὸ 1510 τὸ πρῶτον εἰς Ρώμην κ' ἐκεῖθεν ὡς τυφὼν ἐξαπλωθεῖσα ἀνὰ τὴν Εὐρώπην ἀπασαν ἀπέκτειναν εἰς τρεῖς ἀλλεπαλλήλους ἐπιδημίας μυριάδας ἀνθρώπων. Ἐξαφανισθεῖσα δ' εἶτα ἐπὶ ἑνὰ καὶ ἡμισυ αἰῶνα ἐπεδήμησεν κῶθις ἐκ Σιβηρίας καὶ Περσίας κατελθοῦσα καὶ ἐνέσπειρε τὸν τρόμον εἰς τοὺς Εὐρωπαίους λαοὺς ἀμειλίκτως διασπαθίζουσα πολυτίμους ὑπάρξεις. Ἔκτοτε μετὰ βραχυχρονίους ἀπουσίας ἐγένετο ἐνδημική καὶ ἐνίοτε καὶ κοθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀνατολήν, ἐμφανίζεται δ' ἀγρίως κατὰ πᾶσαν χειμερινὴν περίοδον. Κατεστὴ δὲ τοσοῦτον γνωστὴ παντὶ ὥστε ὑπὸ πάντων θεωρεῖται ὡς κοινὸν τι καὶ χριδαῖον νόημα, καίτοι ὄντως εἶναι μαστὶξ κακοηθεστάτη. Εἰσορμᾶ εἰς τὴν πενιχρὰν κλοῦδην τῶν ἀγρυπνῶν κ' ἐκ τῶν εὐρωστοτάτων τοίχων αὐτῆς μεταβάλλεται ἐπὶ τὰ ὑψηφορῆ καὶ ἀγκαλίζοντα μέγαρα τῶν ἀστῶν καὶ πλήττει ἀπηνῶς πάντα τὰ στρώματα τῆς κοινωνίας, λιμκίνεται τὰς κοιλάδας καὶ ἀνίπτεται ἐπὶ τῶν ὀρέων, λήγει τὰ λάτια στερνὰ τῶν ἀρρενείδων, ἐγκαθιδρύεται δ' ἐπὶ τὰ ἁπαλὰ τῶν ἀβροδιαίτων καὶ τρυφηλῶν στήθη καὶ κτείνει ἀπηνῶς πᾶσαν ἡλικίαν καὶ γένος ἰδίως δὲ ἐξολοθρεύει τοὺς λεπτοφυεῖς, τοὺς κοχλάκτας καὶ τοὺς παχεροὺς γωνιοβόμβυκας.

Ἡ γρίππη εἶναι νόσος μολυσματικὴ μεταδίδεται δ' ἀμέσως: ἀπὸ ἀτόμου εἰς ἄτομον καὶ ἐμμέσως διὰ τοῦ ἀέρος, τοῦ ὕδατος καὶ τῶν ἀντικειμένων, ὀρειλεται δ' εἰς εἰδικὸν βάκιλλον, τὸν καλούμενον κοκοβάκιλλον, ἀνακαλυφθέντα κατὰ τὸ 1892 ὑπὸ τοῦ Pfeiffer. Συνήθως δ' ὁ βάκιλλος οὗτος ἀδελφίζεται μετ' ἄλλων μικροοργανισμῶν ἰδίως δὲ τοῦ στρεπτοκόκκου καὶ πνευμοκοκόκκου καὶ σταφυλοκόκκου καὶ ἐνισχύεται κατὰ τὴν τοξικὴν δράσιν καὶ ἀποδείκνει κακοηθέστατος διὰ τῶν προηγουμένων ἐπιπλοκῶν. Τυγχάνει δὲ τάσον ὀξὺς τὴν δράσιν ὁ βάκιλλος οὗτος, ὥστε ἀπὸ τῆς στιγμῆς τοῦ μολυσμοῦ τοῦ ὑποκειμένου δὲν παρέρχονται ὥρκι, ἡ ἐν ἐξκιρετικῇ ἀντιστάσει τοῦ ὀργανισμοῦ, καὶ μία ἢ δύο ἡμέρκι καὶ διὰ βραχείας ἐπωάσεως ἐν τῷ ὀργανισμῷ τοῦ προσβληθέντος ἀπὸ τῆς θλεφρᾶς ὑγιείας ῥίπτει αὐτὸν ἄνευ προδικκείας εἰς τὴν κλίνην. Εἰς σπανίας δὲ τινας περιπτώσεις προηγοῦνται προδρομά τινα φαινόμενα κκκουγίας καὶ καταρροὴ τῆς ρινός, τῶν βρόγχων καὶ τῶν ὀρθκλμῶν. Ἀληθῶς δ' εἴπεῖν ἐμφανίζεται ὑπὸ τόσου; ποικιλογικοὺς τύπους καὶ τόσον ποικίλει τὴν συμπτωμκτικὴν εἰκόνκ, ὅσοι εἰσὶν οἱ πάσχοντες, προέχουσι δὲ παρά τισι μὲν συμπτώκατα ἄλλκ, παρκ τισι δ' ἕτερκ καὶ παρ' ἄλλοις ἄλλκ, οὐδεποτε δὲ ὅμοικ. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δ' ὅμως προέχει συμπτωμκτικὴ εἰκὼν ἢ ἀπὸ τοῦ νευρικοῦ συστήμκτος, ἢ τοῦ βρογχοπνευμονικοῦ, ἢ τοῦ γκστρεντερικοῦ καὶ οὕτω κλινικῶς δικκρίνονται τρεῖς μορφκὶ αὐτῆς, δηλονότι ἡ νευρική, ἡ βρογχοπνευμονική καὶ ἡ γαστρεντερική.

Ἐκ τῶν τριῶν δὲ τούτων μορφῶν ἡ μὲν νευρική δικκρίνεται διὰ πόνων πκντκχοῦ μὲν τοῦ ὀργκνισμοῦ στηζιζομένων, ἰδίως δ' εἰς τὴν κεφκλὴν ἐντοπιζομένων δίκην ἡμικρκνίας τόσον ἐντόνου πολλάκις, ὥστε οἱ πάσχοντες νὰ ἐκβάλλωσι κρκυγὰς ἀφορήτου ἄλγους. Κτὰ δεύτερον δὲ λόγον αἱ νευρκλγίκι ἀναφύνονται κατὰ τὸ ἰσχιοδικὸν νεῦρον ὡς ἰσχιαλγία καὶ κατὰ τὴν ὀσφὺν ὡς ὀσφυκλγία, ἢ κατὰ τὰ μεσωπλεύρια νεῦρα ὡς μεσοπλεύριοι νευρκλγίκι. Τὴν κεφκλλγίκν δὲ συνήθως συνοδεύουσι καὶ δκκρυόρροια καὶ φωτοφοβία καὶ κυστίκι καὶ ἔμετοι οὕτως, ὥστε εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἔνθεν μὲν διὰ τῶν σφοδρῶν πόνων τῆς κεφκλῆς ἔνθεν δὲ διὰ τῶν λοιπῶν συμπτωμκτικοτάτων συμπτωμάτων ὑποδύεται μηνιγγίτιδα. Ἐν ᾗ δὲ μάλιστα περιπτώσει συνυπάρχει καὶ ῥκχιαλγία ἡ νόσος ἐκδηλοῦται ὑπὸ τύπον ἐγκεφκλοωτιαίας μηνιγγίτιδος, διότι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ὁ πυρετὸς ἐστιν ὑψηλὸς καὶ δυτκκμψίκ τοῦ κόγενος συνυπάρχει.

Πλὴν δὲ τούτων καὶ φκινόμενκ ἀπὸ τοῦ ἐγκεφκλου πολλάκις ἐκδηλοῦνται ὑπὸ τύπον κατκθλίψεως ἢ διεγέρσεως καὶ δικτερφῆς καὶ ψυχικαὶ δικτερκξεις καὶ τῶν ἰδεῶν σύγχυτις καὶ τῆς μνήμης ἐξκσθένησις. Συνελόντι δ' εἰπεῖν, ὁ βάκιλλος τοῦ Pfeiffer μόνος ἢ ἐν συνδυκσμῷ καὶ συνεργείᾳ μετὰ τῶν λοιπῶν μνημονευθεντων καὶ ἄλλων ὡσαύτως νοσογόνων σπερμάτων ἐν τῇ νευρικῇ μορφῇ τῆς νόσου ἀπεργάζεται πλεῖσθ' ὅσα δεινὰ τοῦ νευρικοῦ συστήμκτος τοῦ τε κεντρικοῦ καὶ περιφερικοῦ, συνήθως μὲν παροδικκ, ἀλλκ καὶ οὐ σπκνίως καὶ εἰς μονίμους ὀργκνικὰς ἀλλοιώσεις ἀπολήγοντκ.

(Ἕπεται συνέχεια)

Μιχ. Παπαθανασόπουλος
Ἰατρὸς ἰατρικῆς λαρυγγοωτολογίας

ΑΓΓΕΛΙΑ

"ΜΑΡΩ Η ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΑ,,

ΜΕΛΟΔΡΑΜΑΤΙΚΟΝ ΕΙΔΥΛΛΙΟΝ

Εἰς μέρη δύο διὰ μαθητρίας

ΠΟΙΗΣΙΣ ΚΑΙ ΜΟΥΣΙΚΗ
ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ ΠΟΛΥΚΡΑΤΟΥΣ

Δι' τὸν μαθητικὸν βίον, τὸν πλήρη ἐνθουσιασμοῦ καὶ χαρᾶς, ἐπεδόθησαν ἰδιαιτέρως ποιηταὶ καὶ λογογράφοι παιδαγωγοὶ πρὸς συγγραφὴν καταλλήλων διὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην ἔργων.

Δραμάτια, κωμικαὶ σκηνκί, ἐνθουσιώδη ποιήματα ἐξαίποντα τὸ πνεῦμα, ὑπεγείροντα τὸν ἐνθουσιασμόν, ὑπακούοντα τὸ πρὸς τὴν Θρησκείαν καὶ τὴν Πατρίδα αἴσθημα, ὑπκινοῦντα τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην, εἶνε ἀπαραίτητα διὰ τὴν τριετφὰν καὶ εὔπλαστον ταύτην ἡλικίαν.

Διδάσκων τὴν μουσικὴν ἐν τοῖς Παρθεναγωγείοις ἠθέλησα τὸ κατ' ἐμὲ νὰ δοκιμάσω, ἂν ἐν τῇ μικρῷ ταύτῃ ἡλικίᾳ εὐδοκιμῇ τὸ μελόδραμα. Πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἔγραψα τὴν ΜΑΡΩ διὰ τρεῖς **μονῳδικὰς** φωνάς θηλέων μετὰ χοροῦ. Τὸ ἔργον ἐπαίχθη ἐν τε τῷ Ἀρσακείῳ καὶ ἐν τῷ Προτύπῳ Παρθεναγωγείῳ (νῦν ἀδελφῶν Τριανταφυλλίδου) μετὰ πλήρους ἐπιτυχίας, ἀφῆκε δὲ ἀνεξάλειπτον τὴν ἐντύπωσιν.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἔργον καταζητεῖται πολλαχόθεν, ὑπέκκκν εἰς τὴν ἀπαίτησιν τῶν παιδικῶν καὶ νέων μου μαθητριῶν ἀπεφάσισα νὰ ἐκδώσω αὐτὸ καὶ πρὸς τοῦτο ἐπικαλοῦμαι τὴν πολύτιμον συνδρομὴν αὐτῶν τε καὶ παντὸς φιλομούσου. Τὸ ἔργον θὰ τιμᾶται δραχμὴς 3.

Θεμ. Πολυκράτης
Φιλόλογος, Μουσικός, καθηγητὴς τῆς Ἰδικῆς ἐν τῷ Ἀρσακείῳ, καὶ διευθυντὴς τοῦ ἐκκλησ. χοροῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου «Καρύτσης».

Συνδρομαὶ ἐγγράφονται παρὰ τῷ συνθέτῃ κ. Θεμ. Πολυκράτῃ ὁδὸς Ἀναγνωστοπούλου ἀριθ. 21 Ἀθήνας.

ΝΕΑ ΝΕΚΡΩΣΙΜΟΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ

Ἐν τοῖς Τυπογραφικοῖς καταστήμασι τοῦ κ. Σπυρ. Κουσουλίνου ἐξετυπώθη ἐσχάτως «Νέα νεκρώσιμος ἀκολουθία» εἰς σχῆμα μικρὸν καὶ ἐπὶ χάρτου ἀρίστης ποιότητος, περιέχουσα τονισμένα: Τὸ νεκρώσιμον «Ἅγιος ὁ Θεός» εἰς ἦχον πλ. β'. (μέλος ἀρχαῖον). Τὸν "Χριστὸς Ἀνέστη» ἀρχὸν (μέλος ἀρχαῖον). Τὸν "Ἀμωμον. Τὰ Εὐλογητάρια. Τὸ «Μετὰ τῶν Ἁγίων». Τὰ Στιχηρὰ κατ' ἦχον Ἰδιόμελα. Τοὺς μακαρισμούς. Τὸν "Ἀπόστολον. Τὸ «Δεῦτε τελευταῖον ἀσπασμόν» ἀρχὸν καὶ αὐτόμον μετὰ τοῦ Θεοτοκίου «Σῶζε τοὺς ἐπιζόντας εἰς σέ». Τὰ ἀργὰ δοξαστικὰ «Θρηνῶ καὶ ὀδύρομαι» καὶ «Ὀρθοῦντες μεθ' ὕμνων» μετὰ τοῦ Θεοτοκίου «Μακαρίζομέν σε Θεοτόκε Παρθένε». Τὸ νεκρώσιμον τρισάγιον «Μετὰ πνευμάτων δικαίων τετελειωμένων» κ.λπ. Καὶ τὸ εἰς τὸν ἀσπασμὸν τεθνεῶτος νηπίου ψαλλόμενον «ὦ τίς μὴ θρηνήσει τέκνον μου». Πάντα ταῦτα συνλέγηκαν μετ' ἐπιμελείας ἐκ τῶν εἰς διάφορα μουσικὰ χείρινα διεσπαρμένων ἀρχαίων νεκρωσίμων μελῶν καὶ κατ' ἐκλογὴν τῶν καλλιτέρων τούτων.

Διὰ τῆς ἐκδόσεως τῆς ἀκολουθίας ταύτης παρέχεται τοῖς ἱεροψάλταις κομψότατον εὐχρηστον βιβλίον πληρουν ἀνάγκην παρουσιαζομένην κατὰ τὰς κηδείας, καθ' ἃς ὑποχρεωμένοι ὄντες οἱ ἱεροψάλται ν' ἀκολουθῶσι τὴν ἐκφορὰν τοῦ νεκροῦ, ψάλλουσι συνήθως κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς τὰ διάφορα μέλη ἐλλείψει μικροσχήμων μουσικῶν βιβλίων εὐχρήστων αὐτοῖς καθ' ὁδόν. Ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἱερεῖς ἀκόμη τὸ βιβλίον τοῦτο εἶνε χρήσιμον, διότι λόγῳ τοῦ μικροῦ αὐτοῦ καὶ κομψοῦ σχήματος θὰ δύνανται οὗτοι χρατοῦντες αὐτὸ ἀνὰ χεῖρας νὰ ψάλλωσι τοῦ λοιποῦ τὰ ὑπ' αὐτῶν τροπάρια ἐξ αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐκπαλαι καθιερωθεῖσαν μουσικὴν αὐτῶν γραμμὴν καὶ ὀχι ὡς νῦν κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς.

Ἡ τιμὴ τῆς Νέας ταύτης Νεκρωσίμου Ἀκολουθίας ὡρίσθη εἰς δραχ. 1.50 μόνον. Εὑρίσκεται δὲ παρὰ τῷ ἐκδότῃ κ. Σπυρ. Κουσουλίνῳ βιβλιοπώλῃ ἐν Ἀθήναις (Πλατεῖα Ἁγ. Θεοδώρων).

ΝΕΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

«Φάμιος καὶ Δαμασκηνός».—*Τοιοῦτον τίτλον φέρει κομψότατον μουσικὸν βιβλίον Εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς ἐκδοθὲν ἐν Λειψίᾳ ἐπὸ τοῦ ἐν Ὀθηροῦ ὀμφκνοῦς λογίου μουσικοῦ κ. Ἰωάννου Πρωίου, ἀπφοίτου τῆς αὐτόθι Αὐτοκρατορικῆς Μουσικῆς Σχολῆς, περιέχον δὲ 130 Ἑλληνικὰ δημώδη καὶ ἐκκλησιαστικὰ ᾄσματα (ἐν μονοφωνίᾳ καὶ ποιεφωνίᾳ) πρὸς χρῆσιν τῶν σχολείων καὶ τῶν οἰκογενειῶν.*

Ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ παραδίδει ὁ κ. Πρωίος ἀρκετὸν ὑλικὸν ἐκ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν μουσικῆς ἐπεξεργασμένον ἐπ' αὐτοῦ μετ' ἐπιμελείας καὶ εὐσυνειδησίας. Διότι, ἐκτὸς τῆς γνησιότητος τῶν ἐν αὐτῷ δημοσιευομένων μελῶν, τὴν ὁποίαν ἐκ πρώτης ὄψεως βλέπει τις διεξερχόμενος ταῦτα, ὁ κ. Πρωίος μετεχειρίσθη ἐν αὐτοῖς ἁρμονίαν ὀμιλῆν καὶ ἀτέρμονον συνῳδοῦσαν πρὸς τὸ ὕφος καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν μελῶν τούτων. Ἐπεὶ δ' ὅσον τὸ μέλος δὲν ἐπέτρεπε τὴν χρῆσιν ἁρμονίας ὁ κ. Πρωίος πρὸς τήρησιν τοῦ ἰδιορρύθμου αὐτῶν χαρακτῆρος μετεχειρίσθη τὴν μόνην πρὸς τοῦτο κατάλληλον ἁρμονίαν τοῖον. Ὁμοίως τοιαύτης τινὸς ἁρμονίας τοῦ ἴσου κάμει χρῆσιν ὁ κ. Πρωίος καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ μέλη, θέλων οὕτω νὰ τηρήσῃ σὺν τῇ ἀγνότητι αὐτῶν καὶ τὴν ἐκ παραδόσεως ἐκτέλεσιν τῶν μελῶν τούτων, ἅτις εἶνε ἤ μετὰ τοῦ ἴσου ὡς γνωστόν.

Ἐξετάζομενον τὸ μουσικὸν τοῦτο πόνημα τοῦ κ. Πρωίου ἐπὸ πολλῶν ἐπόψεις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐν τῶν ὀλίγων ἐκείνων καθαρῶν καὶ ἀγνῶν Ἐθνικῶν μουσικῶν προϊόντων, τὰ ὁποῖα σήμερον δίον νὰ εἰσάγωνται ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς μὲν σχολείοις πρὸς ἐθνοποιὸν μουσικὴν ἐκπαίδευσιν τῶν Ἑλληνοπαίδων, ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς δὲ οἰκογενείαις πρὸς διασκεδασμὸν πάσης τυχὸν ἐκ μέρους αὐτῶν κακῆς προκαταλήψεως κατὰ τῆς πατρίου ἡμῶν μουσικῆς.

Ὁ ἐπιθυμῶν τὴν ἀπόκτησιν τοῦ βιβλίου τούτου ἀποταθήτω ταχυδρομικῶς πρὸς τὸν ἴδιον αὐτοῦ συγγραφέα οὗτον Mr Jean Proios Rue Deribas 14 Odessa (Russie).

«Ἐγκόλπιον μουσικὸν λεξικόν». — *Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ὡς ἀνωτέρω κ. Πρωίου ἐξεδόθη καὶ ἕτερον μουσικὸν ἔργον χρησιμώτατον καὶ ἀπαραίτητον διὰ τοὺς ἀσχολουμένους περὶ τὴν Εὐρωπαϊκὴν μουσικήν. Τὸ ἔργον τοῦτο, ὡς ὁ τίτλος αὐτοῦ δηλοῖ, εἶνε Μουσικὸν Λεξικόν, ἐκ μεταφράσεως τοῦ Λεξικοῦ τοῦ κ. Garves, διασκευασθὲν καὶ πλουτισθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Πρωίου διὰ πολλῶν ἐπεξηγήσεων καὶ προσθηκῶν ἐκ τῆς ἡμετέρας μουσικῆς, περιέχον δὲ ἅπαντας τοὺς μουσικοὺς ὅρους τῆς Εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς ἑλληνισθέντας μετὰ μεγίστης ἐπιτυχίας. Τὸ ἔργον τοῦτο δύναται σήμερον νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰ μέγιστα τοὺς Ἕλληνας μουσικούς, τοὺς ἐστερημένους μέχρι τοῦδε τοιούτου χρησίμου Ἑλληνικοῦ Μουσικοῦ Λεξικοῦ.*

«Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος». — *Ἐξεδόθη τὸ τεῦχος τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἐκκλησιαστικοῦ τούτου περιοδικοῦ περὶ τὰ ἑξῆς περιεχόμενα: Κριτικὴ τῆς περὶ Παλαιᾶς φιλολογίας. —Αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τῆς ἑλλην. κυριαρχίας ἐν Αἰγύπτῳ.—Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων.—Νέαι συγγραφαὶ καὶ μελέται.—Παράρτημα, εἰσαγωγὴ εἰς τὴν παλαιὰν διαθήκην. κλπ.*

ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

Εἰδήσεις πάντοτε σχετικαί.

Ἡ ἐπὶ τῆς συντάξεως τοῦ κανονισμοῦ τοῦ τελευταίου περιβάλλουσα τῶν μελῶν τοῦ ἐνταῦθα «Συνδέσμου τῶν Ἱεροψαλτῶν» ἐπιτροπὴ, συνελθοῦσα εἰς σύσκεψιν συνέταξε καὶ ὑπέβαλλε πρὸς τὸ Συμβούλιον τοῦ Συνδέσμου σχέδιόν τι κανονισμοῦ.

— Ὁ κανονισμὸς οὗτος θέλει τεθῇ ὑπὸ τὴν κρίσιν τῶν μελῶν τοῦ Συνδέσμου ἐν προσεχεῖ Γενικῇ αὐτοῦ Συνελεύσει.

Τὴν ἐνταῦθα Σχολὴν τοῦ Ὠδείου ἐπεσκέφθησαν κατ' αὐτὰς οἱ ἐνταῦθα ἐπὶ μικρὸν διατρίψαντες ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Νεοκαισαρείας Ἀμβρόσιος καὶ ὁ κ. Κ. Σπανούδης διευθυντὴς τῆς ἐν Κων)πόλει ἐγκρίτου ἐφημερίδος «Πρόοδος».

— Ἀμφότεροι οὗτοι παρακολουθήσαντες ἐν τῇ Σχολῇ τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, ἀπεκομίσαν τὰς ἀρίστας περὶ τῆς λαμπρᾶς λειτουργίας τῆς ἀνωτέρου Σχολῆς ἐντυπώσεις.

Ἐπὶ τῇ ἑπετείῳ τῆς διασώσεως τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως ἡμῶν, ἐψάλη κατ' αὐτὰς μεγαλοπρεπὴς δοξολογία ἐν τῷ παρὰ τὴν θέσιν «Ἀνάλατος» ἱερῷ ναῷ τοῦ Σωτῆρος.

— Τὴν δοξολογίαν ταύτην ἐψάλλον ἐξοχως ἐπιτυχῶς τεσσαρακοντακελῆς χορὸς τῆς Σχολῆς τοῦ Ὠδείου ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καθηγητοῦ αὐτῆς κ. Ψύχου.

— Οἱ κατὰ τὴν δοξολογίαν ταύτην παραστάντες ἐπίσημοι καὶ μὴ ἐνθουσιασθέντες ἐκ τῆς τοσον λαμπρᾶς ἐπιτυχίας ταύτης, ἔσπευσαν νὰ συγχαρῶσι τὸν κ. Ψύχον διὰ τὸν τόσον καλῶς κατορθισθέντα ὑπ' αὐτοῦ μουσικὸν τοῦτον χορόν.

Τὸ ἐν τῷ προηγουμένῳ φύλλῳ τῆς «Φόρμιγγος» δημοσιευθὲν ἄσμα «Γ' ἀηδόνι» ἐλήφθη ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ κ. Ἰ. Κομάσου, μετηνέχθη δὲ εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν παρασημαντικὴν ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Παππᾶ.

Τυπογραφεῖον **Σπ. Κουσουλίνου.** *Πλατεῖα Ἁγίων Θεοδώρων — Ἀθῆναι.* **1911.**

Α.Ο.Ε. 17/10/15-02

ΦΟΡΜΙΓΞ

ΑΡΙΘΜΟΣ 13—14
ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β' ΕΤΟΣ Σ' (Η')

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
15-31 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1911

ΜΟΥΣΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ — ΜΟΥΣΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ — ΔΗΜΩΔΗΣ ΜΟΥΣΑ

Συνιστᾶται ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν τῆς Ἑλλάδος

ΣΧΕΤΙΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑΙ ΣΕΛΙΔΕΣ

Ο ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ ΡΩΜΑΝΟΣ Ο ΜΕΛΩΔΟΣ

Ἐν τῷ ὄθθρῳ καὶ τῇ λειτουργίᾳ τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων μέχρι τῆς ἀποδόσεως αὐτῆς, ἤτοι τὴν 31 Δεκεμβρίου, ψάλλεται τὸ ἐν τῷ Μηνάιῳ εἰς Ρωμανὸν τὸν Μελῳδὸν ἀποδιδόμενον αὐτόμελον κοντάκιον τῆς ἑορτῆς:

Ἡ Παρθένος σήμερον
τὸν ὑπερούσιον τίκτει·
καὶ ἡ γῆ τὸ σπήλαιον
τῷ ἀπροσίτῳ προσάγει.
Ἄγγελοι μετὰ ποιμένων
δοξολογοῦσι,
Μάγοι δὲ μετὰ ἀστέρος
ὁδοιποροῦσι·
δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγεννήθη
παιδίον νέον, ὁ πρὸ αἰώνων Θεός.

Καίτοι τὸ κοντάκιον τοῦτο τυγχάνει οἰκεῖον εἰς τοὺς φιλλκολούθους, ἐλάχιστοι ὅμως γνωρίζουσιν, ὅτι τοῦτο μὲν εἶνε τὸ πρῶτον τροπάριον θυμμκσίου εἰς τὴν Χριστοῦ γέννησιν ὕμνου, ὁ δὲ ποιητὴς αὐτοῦ μιᾷ φωνῇ ἀναγνωρίζεται σήμερον οὐ μόνον ὡς ὁ κορυφκῖος ποιητὴς τῶν Βυζκντινῶν, ἀλλκ καὶ ὡς ὁ μέγιστος ἐκκλησιαστικὸς ποιητὴς τοῦ κόσμου.

Ἐν τούτοις αἱ περὶ τοῦ ἀνδρὸς ἱστορικαὶ ἡμῶν εἰδήσεις εἶνε ὅλως πενιχραί, ὅσκς ἀκριβῶς διεσώσαν τὰ συνκξάρια. Ὁ Ρωμανὸς ἐγεννήθη ἐν Ἐμέσῃ τῆς Συρίκς, μετὰ βρκχεῖκν δὲ ἐν τῇ τῆς Βηρυτοῦ ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀνκστάσεως, δικκονίκν μετκβκς εἰς Κωνσταντινούπολιν διέτριβεν ἐν τῷ περιωνύμῳ νκῷ τῆς Θεοτόκου τῷ ἐν τοῖς Κύρου καὶ ὅστις τκυτίζετκι πρὸς τὸν σημερινὸν νκὸν τῆς Πκνκγίας ἐν Ἐγρὺ-Καπού. Οὗτε ὁ Ρωμκνός, οὔτε ἄλλος τις ὑπωπτευεν ὅτι ὁ νεκρὸς καὶ ἄμουσος ἐκεῖνος διάκονος ἔμελλε ποτε ὑψιπόρους τκνύσκς πτέρυγκς μετάρσιος νὰ ὑψωθῇ μκχρὶς αὐτῶν τῶν ἀκροτάτων τῆς λυρικῆς ποιήσεως, ὅτε κκτὰ τινκ Χριστουγεννκ ἐξυσκόμενος ἐν τῷ νκῷ τῷ ἐν τοῖς Κύρου κκὶ κκτὰ τὴν ἕκτην ὠδὴν τοῦ ὄρθρου νυστάξκς ἀπεκοιμήθη παρὰ τὸν ἄμβωνκ· τότε κκθ' ὕπνους ἐπιφκνεῖσκ ἡ Θεοτόκος ἔδωκεν κὐτῷ τόμον χάρτου προστάζουσκ νὰ τὸν φκγῇ. ὁ δὲ φκγὼν ἐξύπνησεν. Ἀλλ' ἡ ἀπὸ τοῦ ὕπνου ἐξέγερσις ἐκείνη δὲν ἦτο κοινή τις καὶ συνήθης, διότι ἀφυπνισθέντος τοῦ Ρωμκνοῦ συνκφυπνίσθη κκὶ τὸ ἔνδον κὐτοῦ λκνθάνον τεῦς κκὶ ἄγνωστον ποιητικὸν δκιμόνιον, κκὶ ἔδοῦ ἔνθους ὁ Ρωμκνός ἀνκθκίνει τὸν ἄμβωνκ κκὶ ἄλλκι κὐτοσχεδίου τὸν ἀπκρκμίλλον κὐτοῦ ὕμνον, οὗ τὸ πρῶτον τροπάριον εἶνε τὸ ἀνωτερω κοντκκιον.

Πότε ἀπέθκνεν ὁ Ρωμκνός δὲν γνωρίζομεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ὕμνων, ὧν σῳζοντκι ἤδη ὀγδοήκοντκ κκὶ ἐκ τῶν χιλίων κοντκκίων ὅσκ λέγετκι ὅτι ἐποίησεν — οὕτω, κκτὰ τινκ ἐτυμολογίκν, ὀνομάσκς ἐκ τοῦ κύτου ἤτοι τόμου ὃν κκθ' ὕπνους ἔρκγεν, — εἰκάζομεν ὅτι ἀπέθκνε προβεβηκώς. Κκτὰ τὰ συνκξάρκ ἦτο σύγχρονος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνκστασίου, ἀνκντιρρήτως τοῦ Δικόρου, ἄρκ ἔζη περὶ τὰ 500 μ. Χ., ὁ δοκιμος ὅμως μετρικὸς κκὶ ἐκδότης τοῦ Πινδάρου Γοτλιέλμος Christ, ὁ Gelzer, ὁ Jacobi κκὶ τελευτκῖον μετκπειστθεὶς ὁ Krumbacher μετκθέτουσιν κὐτὸν δύο κκὶ τρεῖς κἰῶνκς ὕστερον, ἢν γνώμην ὡς ἀσύστκτον δὲν δυνκμεθκ νκ ἀσπκσθῶμεν. Ἐκ τοῦ ὅτι δὲ πολλοὶ μὲν τῶν μεγκλων ἀνδρῶν, ὡς λ. χ. ὁ Κκβούς, εἶχον κκτὰ τὸ μκλλον κκὶ ἥττον ἀκριβῆ προκίσθησιν τῆς μελλούσης κὐτῶν ἐνδόξου σταδιοδρομίκς, εἰς ἄλλους δὲ ὀλίγον τι πρὸ τοῦ ἀφυπνισθῇ ἡ μεγκλουφία των προηγθη ὄνειρον ὅπερ εἴτε κὐτοῖ οὕτοι εἴδον εἴτε ἄλλος τις τῶν στενότκτκ δικκειμένων, ὡς λ. χ. ἀνκφέρετκι περὶ τοῦ Πινδάρου, τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Πλάτωνος κκὶ κὐτοῦ ἔτι τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δκμκσκηνοῦ, δὲν πιστεύομεν ὅτι τὸ θκυμάσιον τοῦ Ἑρμιτκνοῦ δικκόνου ὄνειρον εἶνε ἀφελὲς ἐφεύρημκ συνκξκριστοῦ.

Τῶν σωζομένων ὕμνων πρῶτος ἐκδότης ἐγένετο ὁ διάσημος κκρδινκλίος ἐπίσκοπος Porto Ἰωάννης Pitra ἐκδοὺς—κκίτοι ἡ ἔκδοσις, δὲν μκρτυρεῖ, μκ τὴν ἀλήθεικν, κκὶ ἄριστον Ἑλληνιστὴν—ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῶν «Ἱερῶν Ἀνκλέκτων» (Spicilegium Solesmense, 1876) εἰκοσιεννέκ ὕμνους, τεθκιμμένους ἕως τότε εἰς κώδικκς τῶν βιβλιοθηκῶν τῆς Ρώμης, τοῦ Τζυρίνου, τῆς Μόσχκς κκὶ τῆς Κρυπτοφέρρης, δεκκετίκν δὲ περίπου ὕστερον ἐν ἰδίῳ τεύχει ἑτέρους τρεῖς, ἐκ Πκτμίου κώδικος, ὥστε οἱ μέχρι τοῦδε ἐκδεδομένοι ὕμνοι τοῦ ἁγίου Ρωμκνοῦ εἶνε τρικκοντκ δύο, ἀλλ' εἰς τούτους ὁ Pitra—κκὶ ὅτως ὁ σοφὸς δομινικκνὸς δὲν ἔχει ἐντελῶς ἄδικον—προσθέτει ἑτέρους εἴκοσι κκὶ ἕνκ, ἐκ τῶν ἐν τῷ πρώτῳ τῶν «Ἱερῶν Ἀνκλεκτων» ἀνεπιγράφων.

Μετκγενέστεροι ὑμνογράφοι ἐξετόπισκν, κκτὰ τὰ φκινόμενκ, ἀπὸ τῆς ἀσμκτικῆς ἀκολουθίκς τοὺς ὕμνους τοῦ Ρωμκνοῦ κκὶ δι' ἄλλους μὲν λόγους μάλιστκ δὲ διὰ τοῦτον τὸν κκὶ σπουδκιότκτον, ὅστις διέλκθε πκρκδοξως τὸν Krumbacher, ὅτι δηλονότι συνεπείᾳ τῆς περὶ τῶν εἰκόνων ἔριδος πκρέστη ἀνκγκη νκ εἰσκχθῶσιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὕμνοι δογμκτικώτεροι, ἄλλως δὲ ἐκ τοῦ ὅτι ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ποιήσει, τῇ ἐν χρήσει, πολλὰ τυγχάνουσι κκκοζηλία, δὲν ἔπεσκι ὅτι κκὶ τὰ πλεῖστκ δὲν ἀποπνέουσι γνήσιον ἄρωμκ ποιήσεως, οὐδὲ εἶνε κοινοὶ ποιηταὶ ὁ Θεοφκνὴς λ. χ., ἡ Εἰκκσία ἢ Κκσσιανή,—ἡ ποιήτρια οὐ μόνον το

ληψιν ὕμνου τοῦ Ρωμανοῦ καὶ οὗ δικαίως διὰ τὸ ὄψος θαυμάζεται τὸ τοῦ δ' τροπαρίου :

ἐπάρας δὲ ὁ Κύριος χεῖρας
καθάπερ πτέρυγας ὁ ἀετός,
ἐσκέπασε νεοσσιὰν ἣν ἔθαλβε...

Ἐν πολιτείᾳ κύριον ἐχούσῃ χαρακτῆρα τὸν θρησκευτικὸν συνεπῆς ἦτο οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι νὰ μὴ περιορισθῶσιν εἰς μόνην τὴν λατρείαν. Εἰς τὰ κατὰ τὴν Ἀκρόπολιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἢ ἄλλως μεγαλα λεγόμενα ἀνάκτορα, ὅπου καὶ σήμερον κεῖται τὸ σουλτανικὸν σεράγιον, μεταξὺ τῶν ἄλλων τρικλινίων κατὰ τε τὴν σημασίαν καὶ τὴν ἄλλην αἴγλην ὑπερέχει τὸ περίφημον τρικλίνιον τῶν δεκαεννέα ἀκουδίτων, οὗ ὁ ἀμύθητος πλοῦτος, ἡ ἀπεραντίλλος καλλονὴ καὶ ἡ ἐπίχαρις [illegible] ἐκατατικὴν κατασταθεῖσαι καὶ τὴν [illegible] τοῦ στοιχήσεσι κακολογίαν ἀφοπλίσ[illegible] τὴν Ἀνατοδόσει τῶν ἐπίσκοπων Κεγκρεῶν [illegible] 152 [illegible]. Ἐν τῷ τρικλινίῳ τούτῳ ἐχειροτο[illegible] Ἀθ[illegible] καὶ ἑστερεοντο ὡς ἐπὶ τὰ πολ[illegible] τῆς ἐπονομαζομένης λύπης, νεκροὶ εἰσὶ προστέρες καὶ οἱ αὐτοκρατήσισκι μεχρὶ τῆς τοῦ μεβ' κθ' ἔτους τοῦ ἀπὸ τῆς κατα[illegible]τινος μαθητοῦς : «ἐξελθε βασιλεῦ καλεῖ σε ὁ βασι[illegible]ἐκ τοῦ βασιλευόντων καὶ ὁ κυριὸς τῶν κυριευόντων—ὅπερ καὶ οἱ Τοῦρκοι μέχρι σήμερον λέγουσι «ἐκ τὴν κηδείαν τοῦ σουλτανου ἀπὸ τοῦ βυζαν[illegible]ου τυπικοῦ μετὰ τόσων ἄλλων παρακλαδόντες—ἀπήρετο κηδευόμενον τὸ λείψανον ἐκεῖ ἐγίνετο ὁ ἀσπασμὸς τοῦ Πάσχα· ἐκεῖ τέλος προετίθεντο καὶ πολυσχιδεῖς καὶ ἐξαίσιοι ἐκθέσεις», εἰστὶν δηλαδὴ ὁ θεοφούρητος καὶ φιλόχριστος αὐτοκράτωρ τὰ πεῖν τοῦ κρατους καὶ τοὺς ἄλλους κεκληρωνους τὰ σκεῦη τῶν εἰς τὸ τρίκλινον τοῦτο αὐτοκρατορικῶν γευμάτων ἦσαν οὐχὶ ἀργυρᾶ ἀλλ' ὁλόχρυσα, οἱ δὲ ὁμοτράπεζοι συνκεκλίνοντο κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἀρχαιότητος. Κατὰ τὸ ἐπίσημον αὐτοκρατορικὸν γεῦμα τῶν Χριστουγέννων οἱ Ἁγιοσοῦται φάλται καὶ οἱ Ἀποστολάται, ἤτοι ὁ διπλοὺς χορὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἐψάλλε τότε τὸν εἰς τὴν Χριστοῦ γέννησιν ὕμνον τοῦτον τοῦ Ρωμανοῦ, τοῦτο δὲ μέχρις αὐτῶν τῶν ἐσχάτων ἡμερῶν τῆς αὐτοκρατορίας.

Τοῦ Ρωμανοῦ τὰς ποιήσεις χαρακτηρίζει ρυθμὸς μὲν ποικίλος, γλώσσης δὲ δύναμις, εὐφυεῖς γόνιμος, πλοῦτος ἰδεῶν, κόσμημα ζωηρόν, πάθος σφοδρότης, διὰ δὲ τὴν ἐπικοθοῦσαν ἀττικὴν χάριν καὶ τὸ λυρικὸν ὄβος ὁ Bouvy δὲν ἐδίσταστε νὰ ἀνακηρύξῃ αὐτόν, μετὰ τινος ὑπερβολῆς ἴσως, χριστιανὸν Πίνδαρον. Ἀλλὰ τίνα τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων δὲν κατεκτήσατο καὶ τίς ἀγνοεῖ τὸν συγκινητικὸν οἶκον τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ, τὴν ὑπακοὴν τῆς γ' ᾠδῆς τοῦ ὄρθρου τῶν Βαΐων, τὸ κοντάκιον τοῦ Πάσχα καὶ τόσα ἄλλα ; Φέρε νῦν δ' ἀνεγράψωμεν ἐνταῦθα, κεῖται ἡ ἐκλογὴ εἶνε λίαν δύσκολος, ἐκ τῶν μὴ ἐν χρήσει, τὸ ε' τροπάριον τῶν ἐξοδίων εἰς μοναχὸν, ἐν ᾧ μετὰ τόσης ζωηρότητος ὑπογράφεται ἡ ματαιότης τῶν ἐγκωμίων :

Τοῖς ἀγάμοις ἐλπίδες συγκόπτουσι,
τοῖς ἐν γάμῳ φροντίδες συντήκουσι·
τοῖς ἀτέκνοις ἡ λύπη πεπλήρωκε,
οἱ μὲν τῷ γάμῳ ἐποδύρονται,
οἱ δὲ πάλιν τὴν ἀτεκνίαν θρηνοῦσι·
καὶ πλατὺς ἐπὶ τούτοις ὁ γέλως ἡμῶν,
ἀπαράλλακτος γὰρ ἡ χαρὰ ἡ ἡμῶν
τὸ ἀλληλοῦσθαι.

Ἐν τῇ κατὰ τὸ 1845 ἐκδοθείσῃ συνόψει τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας ὁ ἔξοχος Ἐγελικοὺς, διάσημος δὲ Ἑλληνιστὴς Γ. Βερνάρδος ἀπεφαίνετο ὅτι ποίησιν κατὰ τὴν ἀληθῆ τῆς λέξεως ἔννοιαν οἱ Βυζαντινοὶ οὔτε ἔσχον ποτέ, οὔτε ἠδύναντο νὰ ἀποκτήσωσιν, ἡ δὲ γνώμη αὕτη ἦτο ἡ τότε κοινῶς κρατοῦσα. Ἀλλὰ πόσον ὅμως ἔκριναν ὀρθότερον τῆς βυζαντινῆς ποιήσεως, ἤτοι τῆς θρησκευτικῆς, τῆς καὶ μόνης ἀληθοῦς τῶν Βυζαντινῶν ποιήσεως, ὑπερακμυνόμενος ἐν τῷ προλόγῳ τῆς α' ἐκδόσεως (Μάναχον 1858) τῆς Μαρίας Δοξαπατρῆ ὁ ποιητὴς τοῦ δράματος τούτου ! "Ἀν ποικίλαι προλήψεις μακρὰν ἀπὸ τῶν λειτουργικῶν βιβλίων τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας ἐκράτουν τοὺς πολλοὺς τῶν σοφῶν, οἱ μετὰ εἰκοσετίαν περίπου ὑπὸ τοῦ καρδιναλίου Pitra γενόμεναι ἐκδόσεις ἀνεκδότων ὑμνογράφων ἀναντιρρήτως ἀπεδεῖξαν τὴν διαύγειαν τῆς κρίσεως ἐκείνης τοῦ Ἕλληνος τραγικοῦ, εἰς δὲ τὴν ἀδικον ἐκείνην μομφὴν, ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ οὐδένα ἔσχον ποιητὴν, ὑπερηφάνως δύνανται σήμερον νὰ ἀντιτάξῃ ἐγκαυχωμένη ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία τὸν μέγαν αὐτῆς λυρικόν, ἀλλὰ καὶ μέγιστον ἐκκλησιαστικὸν ποιητὴν τοῦ κόσμου, τὸν Ρωμανὸν τὸν μελῳδὸν καὶ τὴν ἄλλην πλειάδα τῶν ἱερῶν αὐτῆς ὑμνογράφων.

Ἴσως εἴς τινας τῶν αὐτοκαλουμένων κριτικῶν καὶ βυζαντινολόγων ἀπαρέσῃ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποίησις, ἀλλὰ λυδία λίθος τῆς ἀξίας αὐτῆς δὲν εἶνε βέβαιοι ἡ κρίσις τοῦ τυχόντος, ἄλλως δὲ ἄνευ εἰδικῆς προπαιδείας εἶνε ἀδύνατον νὰ ἔννοήσῃ τις ποίησιν καὶ ὃν κεχρωσμένῃ ἐποχῆς. Ὅπως ἐπακριβῶς ἐνοήσῃ λ. χ. τὸν εἰς τὴν Χριστοῦ Γέννησιν ὕμνον τοῦ Ρωμανοῦ ἔπρεπεν ὁ ἡμέτερος ἀνάγνωστης μετατεθεῖς διὰ τῆς φαντασίας εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους καὶ συναναχρυθεῖς κατὰ τὰ Χριστουγεννα ἐκεῖνα μετὰ τοῦ ἐκκλησιάσματος τῆς Θεοτόκου τῆς ἐν τοῖς Κύρου ἐκπλήκτοις μεταξὺ ἐκπλήκτων νὰ ἀκούσῃ τὸν τεως μὲν ἄφωνον, νῦν δὲ ἐνθουν διάκονον ἀπὸ τοῦ ἀναβωνος ἀδοντα τὸν θεσπέσιον αὐτοῦ ὕμνον καὶ τότε μεθ' ἱερᾶς κατανύξεως ἡ ψυχή του κοῦφη ὡς θυμίαμα ὑπὲρ τὰ χρῖκα αἰρομένη θὰ ἠσθάνετο καὶ θὰ ἤννοει τὴν ἱερὰν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὸ λυρικὸν ὄβος τοῦ θεοπνεύστου μελῳδοῦ !

Κωνστ. Α. Βερναρδακης

ΠΕΤΡΟΣ Ο ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ
ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗΣ
ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΑ ΧΩΡΟΜΕΝΑ ΙΔΙΟΧΕΙΡΑ ΑΥΤΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ

Χρύσανθος ὁ Προύσης ἐν σελίδι XL—XLI τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ Μεγάλου αὐτοῦ Θεωρητικοῦ βιογραφῶν Πέτρον τὸν Βυζάντιον γράφει περὶ αὐτοῦ τάδε : «Πέτρος Βυζάντιος, Πρω»τοψάλτης καὶ μαθητὴς μὲν Πετρου τοῦ μεγάλου »διδασκάλου (τοῦ Πελοποννησίου δηλονότι), διδά»σκαλος δὲ τῶν διδασκάλων Γρηγορίου Λαμπα»δαρίου καὶ Χρυσάνθου Ἀρχιμανδρίτου (τοῦ κατό»πιν Μητροπολίτου Δυρραχίου καὶ εἶτα Προύσης), »ὃ καὶ Φυγᾶς ἐπιλεγόμενος. Οὗτος ἦν Κωνσταν»τινουπολίτης, καὶ ἐπαιδεύθη τὴν μουσικὴν ὑπὸ »Πέτρου τοῦ Ἀκκαδιάμονος. Ἐμέλισε δὲ ὀκτὼ »κοινωνικὰ τῶν Κυριακῶν, καὶ ὀκτὼ χερουβικα, »ἓν μάθημα, μίαν δοξολογίαν καὶ τινας κατα»βασίας, ἃς οὐκ ἐμέλισεν ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ, καὶ »ἄλλον τὸ σύντομον Εἰρυλλόγιον. Ἐξήγησε δὲ πολλὰ »ἐκ τῶν παλαιῶν. Ἐπὶ δὲ τῆς πρώτης Πατριαρ»χείας Καλλινίκου τοῦ ἀπὸ Νικαίας διά τινα σφάλ»ματα ἐξώσθη τοῦ κλήρου καὶ ἔργων εἰς Χερσό»νον κακεῖθεν εἰς Γιάσι τῆς Μολδαβίας, καὶ πολλὰ »ἐπὶ τῆς ἀλλοδαπῆς ἀνεξιοπαθήσας, τὸν βίον με»τήλλαξε κατὰ τὸ ϛωη' ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ». Ὁ αὐτὸς Χρύσανθος ἀπαριθμῶν τὰ μέγιστα μουσικὰ προσόντα τοῦ καὶ διδασκάλου αὐτοῦ Πέτρου τοῦ Βυζαντίου ἀναφερει παρακατιὸν τάδε (Μέρος Β' σελ. LIII—LIV). «Ὁ δὲ τὸν Ἰάκωβον διαδεξά»μενος Πέτρος Πρωτοψάλτης ὁ Βυζάντιος, εἰς τὸ »ἐδεκαπτον μᾶλλον ἀφορῶν καὶ εὐρυθμον τῆς ψαλ»ῳδίας, πολλάκις ἐμέμφετο τὸν Ἰάκωβον (οὗτι»νος ἦτο Λαμπαδάριος), παραβαίνοντα τὸν ρυθμὸν »τῶν Προσομοίων, διὰ νὰ ψάλλῃ τάχα κατὰ νόημα. »Ἐγνώρισεν ὁ Πέτρος οὗτος τὴν δύναμιν τῆς χειρονομίας, τὴν ὁποίαν μεταχειρίζοντο οἱ ψάλται »καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ψάλλοντες καὶ ἔλεγεν· ἀν »εἴξευρα ὅτι εὑρίσκεται τις εἰδήμων τῆς χειρονο»μίας καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν, μὲ δῆλη μου τὴν πε»νίαν ἐπήγενα καὶ ἐμαθήτευα εἰς αὐτὸν δι' αὐ»τήν. Οὗτος ὁ Πέτρος μετὰ τὸν διδάσκαλόν του »Πετρον τὸν Ἀκκεδιάμονα μόνος ἐδύνατο νὰ ἐξηγῇ »καὶ νὰ γράφῃ κατ' ἔκεῖνον ὁπωσοῦν. Ὅθεν τὰ »ὀπ' αὐτοῦ ἐξηγούμενα ἠμφιβάλλοντο. Πότερον, »ὀπ' αὐτοῦ ἐξηγήθησαν, ἢ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου του. »Διὰ τοῦτο ὅλοι οἱ μαθηταὶ τὰ μὲν παλαιὰ μα»θήματα ἐδιδάσκοντο καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου καὶ »ὑπὸ τοῦ Πέτρου· τὰ δὲ νέα, ὑπὸ Πέτρου μόνου. »Οὗτος ὑπεσχέθη νὰ ἐξηγήσῃ ὅλα τὰ παλαιὰ μα»θήματα τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς καὶ νὰ τὰ »ἐκδώσῃ, ἐὰν εὕρισκεν ἀνταμείψας τῶν κόπων »αὐτου. Μὲ ὅλον τοῦτο μετὰ τὸν θάνατόν του αἱ »ἐξηγήσεις του δὲν ἔμειναν εἰς κενὸν· ἀλλ' ἔλαβον »τὴν φροντίδα οἱ ἔφοροι τῆς ἡμετέρας Σχολῆς καὶ »καὶ ἠγόρασαν ὅλα του τὰ βιβλία, τὰς ἐξηγήσεις »καὶ τὰ σημειώματα, διὰ νὰ ἦναι εἰς χρῆσιν αὐ»τῆς τῆς Σχολῆς».

Ὁ φίλος μουσικολόγος κ. Γ. Ι. Παπαδόπουλος τὰ αὐτὰ περὶ Πέτρου τοῦ Βυζαντίου γράφει ἔν τε ταῖς «Συμβολαῖς» καὶ τῇ «Ἱστορικῇ ἐπισκοπήσει» αὐτοῦ προσθέτει καὶ τινας λεπτομερείας περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Πέτρου μελισθέντων ἔργων καὶ περὶ μιᾶς παπαδικῆς αὐτοῦ ἰδιογράφου, σωζομενης εἰς τὴν ἐν Φαναρίῳ Κ|πόλεως Βιβλιοθήκην τοῦ Πανάγιου Τάφου («Συμβολαὶ» σελ. 324—325 καὶ «Ἱστορικὴ ἐπισκόπησις» σελ. 104—105).

Ἐκ τῶν πληροφοριῶν τούτων τοῦ ἀειμνήστου Χρυσάνθου καὶ τῶν τοῦ κ. Γ. Παπαδοπούλου γνωρίζεται ἀρκούντως ἡ μουσικὴ ἐργασία Πέτρου τοῦ Βυζαντίου, ὡς καὶ τίνα μὲν τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐξεδόθησαν τύποις, τίνα δὲ παρεμείναν ἀνέκδοτα.

Εὐτυχήσας νὰ κατέχω ἐν τῇ ἐμῇ βιβλιοθήκῃ πολλὰ ἰδιόγραφα Πέτρου τοῦ Βυζαντίου, ἐπεδίωκον ἀπὸ πολλοῦ πλήρη ὁπωσοῦν ἀναγραφὴν τῶν ὑπὸ τούτου ἰδίαις χερσὶν γραφέντων χειρογράφων. Πλὴν τῶν παρ' ἐμοὶ διασωθέντων, εὗρον τοιαῦτα καὶ ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, ἄτινα μετὰ τῆς ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Μετοχίου εὑρισκομένης Παπαδικῆς, τοῦ ὑπὸ τῶν ἐν Πύργῳ τῆς Βουλγαρίας ἀγαπητῶν καὶ μουσικωτάτων φίλων κ. κ. Παύλου καὶ Κουρτίδου (¹) ἀποσταλέντος μοι Στιχηραρίου Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, καὶ τινων ἄλλων, ἀποτελοῦσι σεβαστὸν ἀριθμὸν τευχῶν, πλήρη εἰκόνα διδόντων τῆς περὶ τὴν γραφὴν καὶ τὴν ἐξήγησιν δεινότητος τοῦ ἀειμνήστου μουσικοδιδασκάλου, ἀλλὰ καὶ τῆς περὶ τὸ γράφειν καὶ ἀντιγράφειν καλλιγραφικῆς καὶ φιλογραφικῆς εὐχερείας αὐτοῦ.

Ὡς ἐκ πολλῶν ἐκ τῶν ἰδιογράφων αὐτοῦ μαρτυρεῖται, ὁ ἀείμνηστος Πέτρος τῇ αἰτήσει καὶ ἀμοιβῇ μαθητῶν αὐτοῦ ἐμέλιζε καὶ εἰς πολλαπλὰ τεύχη ἔγραφε καὶ ἀντέγραφε Ἀναστασιματάριον, Εἱρμολόγια, Στιχηράρια, Παπαδικὰς καὶ ἄλλα, ἐν οἷς διεσώθησαν πάντα τὰ εἴδη τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἀλλ' ἰδίᾳ αἱ ἐξηγήσεις τοῦ Πελοποννησίου καὶ αἱ τοῦ ἰδίου τοιαῦται, ἃς οὗτος ὁ κατ' ἐξοχὴν μαθητὴς ἐκείνου συνεπλήρωσε, κίτινες δὲ φέρουσιν ἐπὶ κεφαλῆς τὸ χαρακτηριστικὸν «τοῦ μαθητοῦ». Καὶ εἰς ἁπάσας ταύτας τὰς ἐξηγήσεις τοῦ Βυζαντίου βλέπει τις τὸν ἐράμιλλον τοῦ διδασκάλου μαθητὴν, ὅστις πιστὸς τοῖς ἐχνεσιν ἐκείνου ἀκολουθῶν, ἐκλησοδότησεν ἡμῖν πολ[illegible]ι, τὸ ὑπὸ τῆς μεγίστης νόσου προώρως ἁρπαγεὶς δὲν κατορθωσε νὰ συμπληρώσῃ. Καὶ εἶναι τοσαύτη ἡ περὶ τὸ ἐξηγεῖν τὴν ἀρχαίαν γραφὴν δεινότης αὐτοῦ, ὥστε δυσκόλως νὰ δύνηται νὰ διακρίνῃ τις τὸν μαθητὴν ἀπὸ τοῦ διδασκάλου, τὸν διδάξαντα ἀπὸ τοῦ διδαχθέντος. Ἂν δὲ Πέτρος ὁ Πελοποννήσιος διὰ τῆς ἐξηγητικῆς αὐτοῦ μεθόδου κατέστη σταθμὸς ἐπίσημος καὶ δὴ ὁ πρῶτος τοιοῦτος, τὸ μετάχειρον οὗτος εἴπερ μετεῖχε ἀρχαίας στενογραφίας καὶ ἐξηγητικῆς ἀκαλύσεως. Πέτρος ὁ Βυζάντιος ἔθηκε τὴν ἀρραγίδα τῆς γνησιότητος, κατεστάς ὁ μόνος φορεὺς τῆς σοφῆς τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ μεθόδου καὶ ὁ διδάσκαλος ἐκείνων, οἵτινες παρ' αὐτοῦ λαβόντες τὴν ἀρχὴν κατώρθωσαν πρὸς τὰ πρόσω χωροῦντες νὰ ἐπινοήσωσι τὸ τελευταῖον εἶδος τῆς γραφῆς. Τῆς σημερι-

(¹) Ἐν τῇ Σχολῇ ταύτῃ ἤτις εἶναι ἡ τρίτη τοιαύτη ἱδρυθεῖσα τῷ 1815 καὶ διαλυθεῖσα τῷ 1821, ἐδίδαξαν τὸ μὲν πρακτικὸν μέρος οἱ ἀείμνηστοι Γρηγόριος καὶ Χουσ[illegible]λογον Μεγ. Θεωρητικὸν Χρυσάνθου σελ. ε'—η' καὶ Γ. Ι. Παπαδοπούλου Συμβολὰς σελ. 373—375).

(²) Τὸ μικρὸν τοῦτο ἱστορικὸν σημειωμά μου ὀφείλω εἰς τὴν εὐγενῆ ἐπιθυμίαν τῆς φιλτάτης ταύτης δυάδος, ἐκβληθεῖσάν μοι ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ἀποσταλέντος πρὸς ἐπι[illegible]κόπησιν Στιχηραρίου.

Μετὰ τὴν μίξιν δὲ τούτων τῶν γενῶν γίνονται εἴδη ῥυθμῶν περισσότερα· οἷον.

Ι Ο̇ Ο̇ Ο̇ Ο̇ Ι Δόχμιος πρῶτος.

Ι Ο̇ Ο̇ Ι Ι Ο̇ Ι Ι Ι Δόχμιος δεύτερος (¹).

Ι Ο̇ Ο̇ Ι | Ο̇ Ι Ο Ι | Προσοδιακοὶ δύο συζυγιῶν. (²)
Ο Ι Ι Ο̇ | Ο̇ Ι Ο Ο

Ο Ι Ι Ο̇ Ο̇ Ι Προσοδιακὸς ἐκ τριῶν.

Ο Ι Ι Ο̇ Ο̇ Ι Ι Ο̇ Προσοδιακὸς ἐκ τεσσάσαρων. (³)

Ι Ο Ο Ἰαμβειδὴς | Χορεῖοι ἄλογοι. (⁴)
Ι Ι Ο̇ Τροχοειδὴς

Ο Ο Ο̇ Ι Ι Ι Ι Ι Κρητικός. (⁵)

Ο Ο Ι Ι Δάκτυλος κατὰ Βακχεῖον τὸν ἀπὸ Τροχαίου.

Ο Ο̇ Ι Ι Δάκτυλος κατὰ Βακχεῖον τὸν ἀπὸ Ἰάμβου.

Ο Ο Ο Ι Ι Ι Δάκτυλος κατὰ χορεῖον τὸν Ἰαμβοειδῆ.

Ο Ο Ο̇ Ι Ι Ι Δάκτυλος κατὰ χορεῖον τὸν Τροχοειδῆ. (⁶)

Ο Ο Ι Ο̇ Δάκτυλος ἀπὸ Ἰάμβου (⁷).

Οἱ μὲν οὖν ῥυθμοί, τοὺς ὁποίους διέσωσεν εἰς ἡμᾶς ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Βακχεῖος ὁ Γέρων, τόσοι εἶναι.

Θερμότατα παρακαλοῦνται οἱ ἀξιότιμοι συνδρομηταὶ τῆς «Φόρμιγγος», οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν πρόοδον αὐτῆς, ὅπως εὐχαριστούμενοι ἀποστέλωσιν ἡμῖν τὴν συνδρομήν των, ἐκδηλοῦντες οὕτω καὶ ἐμπράκτως τὴν πρὸς τὴν «Φόρμιγγα» ἀγάπην καὶ ἐκτίμησίν των.

(¹) Βακχεῖος ὁ Γέρων λέγει, ὅτι συντίθεται ὁ Δόχμιος ἐξ ἰάμβου, καὶ ἀναπαίστου, καὶ παιᾶνος τοῦ κατὰ τὴν βάσιν Ι Ο Ι Ι Ο Ο Ι Ι Ο.

Ὁ δὲ Παιὰν συντίθεται ἐκ χορείου καὶ ἡγεμόνος Ο Ι Ι Ο.

Ἐκτίθησιν ὁ αὐτὸς καὶ ἄλλον ῥυθμόν, ὃν καλεῖ Ἐνόπλιον· καὶ σύγκειται ἐξ ἰάμβου καὶ ἡγεμόνος καὶ χορείου καὶ ἰάμβου Ι Ο Ι Ο Ο Ι Ι Ο.

Ἄλλοι δὲ λέγουσιν, ὅτι σύγκειται ὁ Ἐνόπλιος, ὅστις ὀνομάζεται καὶ Προσοδιακὸς ὑπό τινων, ἐκ σπονδείου καὶ πυρριχίου καὶ τροχαίου καὶ ἰάμβου Ο̇ Ι Ο Ι Ο Ο Ι Ι Ο.

(²) Οὗτοι οἱ δύο συντίθενται ἀπὸ τῶν δύο Βακχείων καὶ Ἰωνικοῦ τοῦ ἀπὸ μείζονος.

(³) Τούτων ὁ μὲν συντίθεται ἐκ πυρριχίου καὶ ἰάμβου καὶ τροχαίου· ὁ δὲ, ἐξ αὐτῶν τῶν τριῶν καὶ ἰάμβου προστιθεμένου.

(⁴) Ὁ μὲν Ἰαμβοειδὴς συνίσταται ἐκ μακρᾶς ἄρσεως, καὶ δύο βραχειῶν θέσεων· καὶ τὸν μὲν ῥυθμὸν ἔοικε δακτύλῳ· τὰ δὲ τῆς λέξεως μέρη κατὰ τὸν ἀριθμὸν, ἰάμβῳ. Ἔστι γὰρ ἴαμβος Ι Ο Ο ἤγουν Ι Ο, ὁ δὲ Τροχαῖος, ἐκ δύο βραχειῶν ἄρσεων καὶ μακρᾶς θέσεως.

(⁵) Ὠνομάσθη ἀπὸ ἔθνους.

(⁶) Ὁ μὲν πρῶτος δάκτυλος συνέστηκεν ἐκ τροχαίου θέσεως, καὶ ἰάμβου ἄρσεως· ὁ δὲ δεύτερος, ἀναντίως· ὁ δὲ τρίτος δέχεται τὸν μὲν ἕτερον χορεῖον εἰς θέσιν· τὸν δὲ ἕτερον, εἰς ἄρσιν· καὶ ὁ τέταρτος ἀναντίως.

(⁷) Ὁ Ἀριστείδης λέγει, ὅτι ὁ Κρητικὸς ῥυθμὸς σύγκειται ἐκ τροχαίου θέσεως, καὶ τροχαίου ἄρσεως, καὶ ἰάμβου ἄρσεως· καὶ ἐπειδὴ φαίνεται τὸ κείμενον ἐσφαλμένον, λέγον (εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεροι ῥυθμοί, τὸν ἀριθμὸν ἓξ), καὶ καταλέγον ῥυθμοὺς πέντε, ὁ Μεϊβώμιος διορθῶν αὐτό, γράφει οὕτως'

Ὁ μὲν Κρητικὸς ῥυθμὸς σύγκειται ἐκ τροχαίου θέσεως, καὶ τροχαίου ἄρσεως· Ο Ο Ι Ι. Ὁ δὲ Δάκτυλος ἀπὸ ἰάμβου ῥυθμὸς σύγκειται ἐξ ἰάμβου θέσεως, καὶ ἰάμβου ἄρσεως Ο Ο Ι Ι. Καὶ ἔγινεν ἡ ἔκθεσις τούτου τοῦ ῥυθμοῦ ἀπὸ τὸν Μεϊβώμιον ἐκ τῆς ἀπαριθμήσεως τοῦ Ἀριστείδου.

Δημοσιευθεὶς Ἀρχαῖον Χειρόγραφον

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΤΟΥ XV ΑΙΩΝΟΣ ΠΕΡΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

(Ἐκ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις βιβλιοθήκης τοῦ Ἁγίου Τάφου, μετὰ σημειώσεων ὑπὸ *J. Rebours*).

Τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις κυροῦ Γαβριὴλ ἐξήγησις πάνυ ὠφέλιμος, περὶ τοῦ τί ἐστι ψαλτικὴ καὶ περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῶν σημαδίων ταύτης καὶ ἑτέρων πολλῶν χρησίμων καὶ ἀναγκαίων.

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου)

Τὸ τρομικοπαρακάλεσμα, καὶ τὸ ψηφιστοπαρακάλεσμα (¹) εἰσὶ σύθετα, τὸ μὲν ἐκ τρομικοῦ καὶ παρακαλέσματος, τὸ δὲ ἐκ ψηφιστοῦ καὶ παρακαλέσματος. Τὸ πίασμα (²) γίνεται ἀπὸ τοῦ πιέζω, τὸ συνθλίβω· πιέζει γὰρ καὶ συνθλίβει τὴν φωνὴν δεῖ, ἔνθα τοῦτο τεθῇ. Καὶ τὸ σεῖσμα(³) ὁμοίως ἀπὸ τοῦ σείω· σείει γὰρ καὶ κινεῖ τὴν φωνὴν. Ἡ δὲ βαρεῖα (⁴) ἀπὸ τοῦ βαρέως καὶ μετὰ τόνου προφέρει τὴν φωνὴν. Ἡ δὲ ἔνκρεις (⁵) τίθεται μετὰ συμπλήρωσιν μέλους καὶ ἤχου· τίθεμεν γὰρ ἔμπροσθεν ἑλίγον, καὶ ποιοῦμεν ὥσπερ ἄλλην ἀρχήν, διὰ τοῦτο γὰρ ἔνκρεις.

(¹) *Τρομικοπαρακάλεσμα* καὶ *ψηφιστοπαρακάλεσμα* ἐκφράζουσιν χωρότερα, ἤκεστιν, φόβον καὶ μετάνοιαν.

(²) *Πίασμα*. —Ἀνταποκρίνεται πιθανῶς εἰς τὸ ἡμέτερον «mordante» ἢ εἰς ἐν βραχὺ «trémolo» (Thibaut).

Ἡ ῥίζα *πιάζω*=συμπιέζειν — ὀρεῖλει μοι φαίνεται νὰ εἰλκύσῃ τὴν προσοχὴν ἡμῶν. Ἀπαντᾶ τὸ σημεῖον τοῦτο ἰδιαιτέρως μεταξὺ τῶν δύο κατιόντων φθογγοστήμων, ἀποστρόφου ἀκολουθουμένης ὑπὸ ἐλαφροῦ. Τὰ δύο ταῦτα σημεῖα, ἐπαναλαμβάνομεν, συγχωνεύονται εἰς ἓν ὄνα σχηματίσωσιν ἁπλῶς κατεσῦσαν τρίτην. Ἴσως λοιπὸν τὸ πίασμα καθιστᾷ τὴν ἀποστρόφον ἀνεξάρτητον. Ὡσαύτως ἀπαντᾷ συχνάκις μετὰ τῶν κεντημάτων, ὁπόταν ταῦτα τίθενται μεταξὺ δύο κατιόντων χαρακτήρων· ὁπόθεν συμπεραίνω ὅτι θὰ εἶνε καὶ πάλιν προμιμισμένον εἰς τὸ νὰ προσδώσῃ ἔμφασιν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο.

(³) *Σεῖσμα* (=τρόμος, σεισμὸς)· τὸ σημεῖον τοῦτο σύγκειται ἐκ τοῦ πιάσματος τοῦ κεμαίνου ὑπὸ τὸ πιάσματα, μετὰ τῆς ὑποροῆς. Ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ εἶνε ἡ αὐτὴ καὶ ἡ τοῦ προηγουμένου σημείου μετὰ ταχέος, ἐπὶ πλέον, ὀλισθήματος ἐπὶ τῆς κατιούσης τρίτης (= διφωνίας). Ἐντὸς τοῦ σείσματος ἡ ὑποροὴ ἀπόλλυστι τὴν ἀξίαν αὐτῆς ἕνεκα τῶν δύο ἀποστρόφων, αἵτινες τὴν ἀκολουθοῦσιν. Ἐν τουτοις, κατὰ τὸ κατωτέρω κείμενον, συνάγεται σαφῶς ὅτι εἰς ἐποχὴν τινα ἡ ὑποροὴ διετήρει τὴν ἀξίαν της.

«Δύο τεχνῖται ἐγένοντο, οἵτινες ἐποίησαν τὸ σεῖσμα ὁ μὲν παλαιότερος,—ὅθεν ὠνομάσθη καὶ παλαιόφωνον στιχηράριον,—ὁ δὲ ἕτερος νεώτερος,—ὅθεν καὶ τὸ νεόφωνον — ὁ μὲν οὖν παλαιότερος τὴν ὑποροὴν ἔθηκε μόνην, οὐ μὲν δὲ καὶ τοὺς δύο ἀποστρόφους, ἵνα ἔχῃ ἡ ὑποροὴ καὶ δύο φωνὰς κατιούσας καὶ σάλευμα. Ἤλθε δὲ ὁ νεώτερος, καὶ ὥσπερ ἀνεπλήρωσεν ἐν τῇ βαρείᾳ τὰς φωνὰς, ἃς οὐκ εἶχεν, ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλα ἄρωνα, οὕτως καὶ τὸ σεῖσμα, ὡς εἶδεν ὅτι χρῆζει καὶ ἀρκεῖας, ἔθηκε τοὺς δύο ἀποστρόφους καὶ ἔμπροσθεν ἔλαρρον ἀντὶ τῶν δύο φωνῶν τῆς ὑποροῆς· ὅτι καὶ ὁ παλαιότερος καὶ ὁ νεώτερος, δύο φωνὰς κατιούσας ἔταξεν ἔχειν νὰ σείσμα. Λοιπὸν ὡς εἶδεν ὁ νεώτερος πάλιν, ὅτι χρῆζει τὸ μέλος εἰς τὸ σεῖσμα καὶ μιᾶς φωνῆς ὑποκάτω ἐν πολλοῖς τόποις καὶ οὐχὶ δύο, ἔλεγεν, ἐπειδὴ ἐκαλύφθηταν αἱ δύο φωναὶ τῆς ὑποροῆς, ἀπέστω τὸ ἔλαρρον, ἵνα ἔχωσιν οἱ δύο ἀποστροφοὶ μίαν φωνήν. Καὶ εἰς ὅλον τὸ στιχηράριον οὐχ εὑρίσκεται τὸ σεῖσμα ἔχον δύο φωνὰς ὑποκάτω, εἰ μὴ μίαν μόνην, ἤγουν τοὺς δύο ἀποστρόφους, ἀλλὰ εἰς τὸ ψαλτικὸν ἔχει καὶ δύο καὶ μίαν. Ὅταν γὰρ ἔ

τος ἔχει ὡς ἀπήχημα : τὸ ανανες. Τίς εἶνε ἡ σημασία τῶν ἐκφωνήσεων τούτων ; Ἐξέθηκα αὐτὴν ἐν ἄλλῳ τινι ἔργῳ, ἐπιτομὴν δὲ ταύτης κάμνω ἐνταῦθα.— Λύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι μέχρι τοῦδε οὐδὲν τὸ βέβαιον ἠδυνήθη νὰ σαφηνίσῃ τὸ ζήτημα τοῦτο. Κατὰ τὴν ταπεινήν μου γνώμην, οὐδεμίαν ἔχουσι σημασίαν. Θὰ ἦτο πρόσφορον νὰ θέσωσι συλλαβὰς ὑπὸ τὰ σημεῖα· μετεχειρίσθησαν ταῦτα τὰ νεανες, ανανες κ.τ.λ. ὡς ἄλλοτε ἔλεγον : τε τα τω, ὡς νῦν λέγουσι : πα βου γα κ.τ.λ.. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, μοὶ φαίνεται, ὅτι ἀνερχόμεθα πολὺ ὑψηλά, θέλοντες νὰ ζητήσωμεν τὴν καταγωγὴν τούτων μέχρι τῆς Ἀσσυριολογίας· τοσούτῳ εἶνε ἀληθές, ὅσον δύναταί τις νὰ ἀποδώσῃ πάσας τὰς σημασίας εἰς ἀντικείμενόν τι, οὔτινος οὐδεὶς γνωρίζει τὴν σημασίαν !

Ἀναγαγώσκει τις ἐν τῇ αὐτῇ πραγματείᾳ τοῦ χειρογράφου 322 : «ἐπάνω τοῦ α' ἦχου, εἰ ἐξηχήσῃ μίαν φωνὴν, γίνεται β, οὕτω δὲ ανανεανες νεανες. Ὁμοίως πάλιν ἀνωθεν τοῦ β, εἰ ἐξηχήσῃς μίαν φωνὴν γίνεται γ', οὕτω δὲ ανες ανεανες αγια. Ὁμοίως, ἄνωθεν τοῦ Δ ἦχου ἐξελθε μίαν φωνὴν γίνεται α'».

Τὸ Μέγα Θεωρητικὸν τοῦ Χρυσάνθου λέγει ἡμῖν ὅτι ὁ πρῶτος ἦχος εἶχεν ἄλλοτε τὸ ἀπήχημα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ κε=la (τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς). Τὸ τοῦ β' ἦτο ἐπὶ τοῦ Ζω=si ♯ Τὸ τοῦ τρίτου ἐπὶ τοῦ γα=fa. Τὸ τοῦ τετάρτου ἐπὶ τοῦ δι=sol. Ἀλλ' ἵνα εἴπωμεν τὴν ἀλήθειαν, σχεδόν τις δὲν δύναται νὰ συμβιβάσῃ τὴν ἐξήγησιν ταύτην πρὸς τὴν τῆς πραγματείας ἡμῶν. Ὁ Χρύσανθος εὑρίσκει, τὸ ἑπόμενον μέσον : Σχηματίσατε, λέγει, ἕνα κύκλον καὶ θέλετε ἐπιτύχῃ τοῦτο. Πράγματι, ἰδοὺ τὸ σχῆμα :

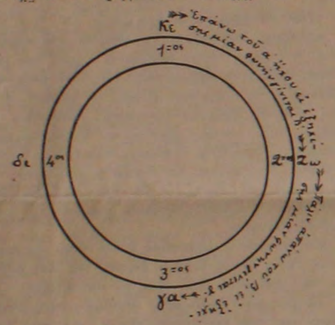

(Ἕπεται τὸ τέλος)

Σ. Δ. Φ. Ἡ ἀνωτέρω διατριβὴ ἀποτελεῖ συνέχειαν τῶν παρατηρήσεων τοῦ κ. Rebours ἐπὶ τῆς δημοσιευθείσης ἐν τῇ «Φόρμιγγι» πραγματείας τοῦ ἱερομονάχου Γαβριήλ.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

ΕΚ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου)

Περὶ τροχοῦ.

Ἀλλ' οὕτω τέσσαρας μὲν φθόγγους ψάλλομεν ἀνιόντας· τέσσαρας δὲ κατιόντας. Εἰ δὲ θέλομεν νὰ ἀναβαίνωμεν καὶ περισσότερον, ἐλθόντες εἰς τὸν ᎠᎠ, οὐ στρεφόμεθα εἰς τὸν ᎠᎠ, ἀλλὰ εἰς τὸν ᎠᎠ, καὶ οὕτω προχωροῦμεν. Εἰ δὲ θέλομεν νὰ καταβαίνωμεν καὶ περισσότερον, φθάσαντες ἐπὶ τὸν ᎠᎠ, οὐ στρεφόμεθα εἰς τὸν ᎠᎠ, ἀλλ' εἰς τὸν ᎠᎠ, καὶ οὕτω προχωροῦμεν. Εἰ δὲ θέλομεν νὰ ἀναβαίνωμεν ἢ νὰ καταβαίνωμεν ὀλιγώτερον τῶν τεσσάρων φθόγγων, ὅπου καὶ ἂν εὑρισκώμεθα, στρεφόμεθα, εἰς τὸ ἀπ' ἐναντίας πέρας.

Ἀνίεναι μὲν θέλων ἐν τῷ Τροχῷ ἀπὸ μὲν τοῦ ᎠᎠ, ἢ τοῦ ᎠᎠ ἐλεύσομαι εἰς τὸν ᎠᎠ· ἀπὸ δὲ τοῦ ᎠᎠ ἢ τοῦ ᎠᎠ εἰς τὸν ᎠᎠ.

Τίς ἀρά γε τούτων τῶν ὀκτὼ φθόγγων τοῦ Τροχοῦ ἔχει τὰ πρωτεῖα ; τίς δὲ τὰ δευτερεῖα, χρεωστῶν νὰ λαμβάνῃ τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ πρώτου ; ἐν γένει μέν, οὐδεὶς· ἐπειδὴ κάνέναις ἀπὸ αὐτοὺς δὲν συνίσταται ἄνευ διαστήματος, τὸ ὁποῖον προϋποτίθησιν ἄλλον φθόγγον, ἢ τόνον· ἐν μέρει δέ, πάντες· ἐπειδὴ καθ' ἕναις ἀπὸ αὐτοὺς πρέπει νὰ γίνηται καὶ πρῶτος καὶ δεύτερος, καὶ τὰ λοιπὰ κατὰ τὴν χρείαν.

Ὁ μὲν πα ἐν ἀναβάσει μὲν λέγεται αΝΗαλες· ἐν καταβάσει δέ, ,αλεαλες· ὁ δὲ βου ἐν ἀναβάσει μέν, ,λεαλες· ἐν καταβάσει δέ, ,λεχεαλες· ὁ δὲ γα ἐν ἀναβάσει μὲν ΝΗΝΗ, ἐν καταβάσει δὲ ,αλες· ὁ δὲ δι ἐν ἀναβάσει μὲν αγια· ἐν καταβάσει δέ, ,λεαγιε· καὶ τὰ λοιπὰ ὡς φαίνονται ἐν τῷ τῷ τῷ πίνακι.

τα	φα		,λεαλες			Ζω	
τε	μι	ᎠᎠ	αΝΗαλες	,αλεαλες		κε	ᎠᎠ
τω	ρε	ᎠᎠ	αγια	,λεαγιε	ᎠᎠ	δι	ᎠᎠ
τη	ουτ	ΝΗΝΗ	ΝΗΝΗ	,αλες		γα	ΝΗΝΗ
τα	σι		,λεαλες	,λχεαλες		βου	
τε	λα	ᎠᎠ	αΝΗαλες	,αλεαλες		πα	ᎠᎠ
τω	σολ	ᎠᎠ	αγια	,λεαγιε	ᎠᎠ	νη	ᎠᎠ
τη	φα			,αλες		ζω	

Ὁ μὲν ,αλεαλες ἀναβαίνει μείζονα τόνον· ὁ δὲ ,λεαλες εἶνε ὀξύτερος τοῦ αΝΗαλες ἐλάσσονα τόνον· ὁ δὲ ΝΗΝΗ εἶνε ὀξύτερος τοῦ ,λεαλες ἐλάχιστον τόνον· καὶ ὁ αγια εἶνε ὀξύτερος τοῦ ΝΗΝΗ τόνον μείζονα. Δεσμοῦνται λοιπὸν οἱ τόνοι τοῦ Τροχοῦ τοῦτον τὸν τρόπον ἐπὶ τοῦ Κανόνος, ἢ ἐπὶ τῆς Πανδουρίδος.

Ἐπειδὴ αἴρουσι τὴν χορδὴν ὑπαγώγια δύο, τὸ μὲν ἐπὶ τοῦ ζυγοῦ, τὸ δὲ ἐπὶ τῆς σκάφης, ἐν ἐκείνῳ μὲν γράψε τὸν ᎠᎠ, καὶ ἐν τούτῳ τὸ Ο· καὶ δίελε εἰς ἐννέα μέρη τὸ διάστημα ᎠᎠ — Ο, καὶ ποίησε τὸν δεσμὸν ἐπὶ τοῦ πρώτου μέρους τοῦ ἀπὸ τοῦ ᎠᎠ, καὶ γράψε τὸν ᎠᎠ.

Εἶτα δίελε εἰς δώδεκα μέρη τὸ ᎠᎠ — Ο διάστημα, καὶ ποιήσας τὸν δεσμὸν ὁμοίως, γράψε τὸν ᎠᎠ.

Ἔπειτα δίελε εἰς τέσσαρα μέρη τὸ ᎠᎠ — Ο διάστημα, ἤγουν ὅλον τὸ μῆκος τῆς χορδῆς, καὶ ποιήσας τὸν δεσμὸν ὁμοίως, γράψε τὸν ΝΗΝΗ. Μετέπειτα δίελε εἰς τρία μέρη τὸ αὐτὸ ᎠᎠ — Ο διάστημα, καὶ ποιήσας τὸν δεσμὸν ὁμοίως, γράψε τὸν ᎠᎠ· καὶ οὕτως ἔχεις τοὺς τόνους τοῦ Τροχοῦ δεδεμένους ἐπὶ τῆς πανδουρίδος.

Εἰ δὲ θέλεις νὰ ἔχῃς δεδεμένους ἐπὶ τῆς Πανδουρίδος τοὺς τόνους καὶ τοῦ δευτέρου πενταχόρδου, καὶ τοῦ τρίτου, ὑποτισθεὶς τὸν ᎠᎠ, ᎠᎠ, ἐπαναλαμβάνεις τὰ εἰρημένα· καὶ οὕτω καθεξῆς.

Οἱ λόγοι, οἵτινες πρὸς τὴν ὅλην χορδὴν ἔχουσι τὰ διάφορα μήκη αὐτῆς τῆς χορδῆς, ἐνθα γίνονται οἱ δεσμοὶ τῶν τόνων κατὰ τὸν Τροχόν, δι' ἀριθμῶν οὕτως ἐκφράζονται·

1 9/8 32/27 9/8 9/8
ᎠᎠ ΝΗΝΗ ,λχεαλες ᎠᎠ

Περὶ ῥυθμῶν

Ἔρευθμον μέλος λέγεται ἐκεῖνο, τοῦ ὁποίου οἱ φθόγγοι τῆς μελῳδίας φυλάττουσι τὴν αὐτὴν τάξιν, ἣν ἔχουσιν οἱ χρόνοι τοῦ ῥυθμοῦ· διὰ τοῦτο καὶ χωρίζονται οἱ χαρακτῆρες τῆς μελῳδίας μὲ κατὰ κάθετον γραμμάς, περικλειούσας μέλος τόσων χρόνων, ὅσους περιέχει ὁ ῥυθμός. Ἕκαστος δὲ ῥυθμὸς συντίθεται ἀπὸ τοὺς εἰρημένους πόδας· καὶ συντίθεται ἢ κατὰ συζυγίαν, ἢ κατὰ περίοδον. Κατὰ μὲν συζυγίαν, ὅταν εἶνε ἡ σύνθεσίς του ἀπὸ δύο πόδας ἁπλοῦς καὶ ἀνομοίους· κατὰ δὲ περίοδον, ὅταν εἶνε ἡ σύνθεσίς του ἀπὸ πόδας περισσοτέρους καὶ ἀνομοίους.

Ρυθμοὶ λοιπὸν κατὰ συζυγίαν εἰς τὸ δακτυλικὸν μὲν γένος εἶνε δύο οἱ ἑξῆς·

Ο Ι Ο Ι Ἰωνικὸς ἀπὸ μείζονος.

Ο Ι Ο Ι Ἰωνικὸς ἀπὸ ἐλάσσονος (¹).

Εἰς τὸ Ἰαμβικὸν δὲ γένος εἶνε πάλιν οἱ ἑξῆς δύο·

Ι Ο Ο Ι Βακχεῖοι ἀπὸ Ἰάμβου.

Ο Ι Ι Ο Βακχεῖος ἀπὸ Τροχαίου (²).

Κατὰ δὲ περίοδον εἰς τὸ Ἰαμβικὸν γένος εἶνε ῥυθμοὶ δώδεκα οἱ ἑξῆς·

Ι Ο Ο Ι Ο Ι Ο Ι Τροχαῖος ἀπὸ Ἰάμβου.

Ο Ι Ι Ο Ο Ι Ο Ι Τροχαῖος ἀπὸ Βακχείου.

Ο Ι Ο Ι Ι Ο Ο Ι Βακχεῖος ἀπὸ Τροχαίου.

Ο Ι Ο Ι Ο Ι Ι Ο Ἴαμβος ἐπίτριτος.

Ο Ι Ι Ο Ι Ο Ι Ο Ἴαμβος ἀπὸ Τροχαίου.

Ι Ο Ο Ι Ι Ο Ι Ο Ἴαμβος ἀπὸ Βακχείου.

Ι Ο Ι Ο Ο Ι Ι Ο Βακχεῖος ἀπὸ Ἰάμβου.

Ι Ο Ι Ο Ι Ο Ο Ι Τροχαῖος ἐπίτριτος.

Ι Ο Ι Ο Ο Ι Ο Ι Ἁπλοῦς Βακχεῖος ἀπὸ Ἰάμβου.

Ο Ι Ο Ι Ι Ο Ι Ο Ἁπλοῦς Βακχεῖος ἀπὸ Τροχαίου.

Ο Ι Ι Ο Ι Ο Ο Ι Μέσος Ἴαμβος.

Ι Ο Ο Ι Ο Ι Ι Ο Μέσος Τροχαῖος (³).

(¹) Ἰωνικὸς ὀνομάσθη διὰ τὸ τοῦ ῥυθμοῦ φορτικόν, ἐφ' ᾧ καὶ οἱ "Ἰωνες ἐκωμῳδήθησαν. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος συντίθεται ἐξ ἀπλοῦ σπονδείου καὶ προκελευσματικοῦ δισήμου· ὁ δὲ δεύτερος, ἐναντίως. Τοῦτον τὸν ῥυθμὸν ὀνομάζει Βακχεῖον, Βακχεῖος ὁ Γέρων· καὶ λέγων ὅτι συντίθεται ἀφ' ἡγεμόνος καὶ σπονδείου Ο Ι Ο Ι.

(²) Βακχεῖοι ὀνομάσθησαν, ἀπὸ τοῦ ὅτι ἁρμόζουσι τοῖς βακχείοις μέλεσιν· ὧν ὁ μὲν ἔχει πρῶτον μὲν τὸν Ἴαμβον, δεύτερον δὲ τὸν Τροχαῖον· ὁ δέ, ἐναντίως.

(³) Τῶν κατὰ περίοδον δώδεκα ῥυθμῶν, οἱ μὲν τέσσαρες συνίστανται ἐξ ἑνὸς ἰάμβου καὶ τριῶν τροχαίων· οἱ δὲ ἑξῆς τέσσαρες, ἐξ ἑνὸς τροχαίου καὶ τριῶν ἰάμβων· οἱ δὲ λοιποὶ τέσσαρες ἐκ δύο ἰάμβων.

νῆς τουτέστι γραφῆς, ἐν ᾗ καὶ ἡμεῖς πάντες διδαχθέντες τὴν μουσικὴν ἐντορῦῶμεν εἰς τὰ ἀθάνατα ἔργα τῶν ἀποχωρησάντων μεγάλων μουσικοδιδασκάλων.

Ἀλλὰ πλὴν τῆς δεινότητος τοῦ ἐξηγεῖν, ἣν ἐκέκτητο ὁ Βυζάντιος, ἄξιε θυμαρμοῦ τυγχάνει καὶ ἡ περὶ τὸ γράφειν εὐχέρεια αὐτοῦ, ἡ μαρτυρουμένη ἐκ τῶν ἀπείρων αὐτοῦ ἰδιογράφων, ἅμα δέ, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἀνεφέρομεν, καὶ ἡ καλλιγραφική, ἡ φιλογραφική καὶ ἡ ποικιλτική αὐτοῦ δεινότης, ἥτις καθιστᾷ τὰ παρ' αὐτοῦ γραφέντα θύματα καλλιγραφίας καὶ φιλογραφίας μουσικῆς. Ὡσαύτως θυμαρμοῦ ἄξιε εἶσι καὶ τὰ ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ἰδιοχείρων αὐτοῦ τευχῶν ὑπάρχοντα σημειώματα, ἐν οἷς, πλὴν ἄλλων ἱστορικῶν πληροφοριῶν, ἀποθαυμάζει τις τὸ κάλλος τοῦ λόγου καὶ τὸ ὕψος τῆς μετριοφροσύνης αὐτοῦ, μὴ παρκλείποντος ἐν ἅπασι νὰ ἀποκαλῇ ἑαυτὸν ταπεινὸν καὶ ἀνάξιον καὶ νὰ ἐπικαλῆται τὴν συγχώρησιν πάντων τῶν ἐντυγχανόντων αὐτοῖς.

* * *

Πλὴν τῆς ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Μετοχίου τοῦ Πανάγίου Τάφου ἐν Κων/πόλει σωζομένης Πεντάδελφος αὐτοῦ, τῆς καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Παπαδοπούλου ἀναφερομένης, ἐκ τοῦ μέσου δὲ τῆς ὁποίας, ὡς εἰδόν, βιβλίου χεῖς ἀπέκοψε φύλλα τινά, ὑπάρχουσιν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου τὰ ἑξῆς :

Ὑπ' ἀριθμὸν αὐξοντα 8, Ἀνθολογία, φέρουσα ἐν ἀρχῇ τάδε : «*Ἀνθολογία σὺν Θεῷ ἁγίῳ τοῦ στιχηραρίου, περιέχουσα τὰ δοξαστικὰ τοῦ ἐνιαυτοῦ τῶν τε δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν καὶ ἄλλων ἑορταζομένων ἁγίων, συντεθέντα παρὰ τοῦ μουσικολογιωτάτου ἡμετέρου διδασκάλου Λαμπαδαρίου τῆς ἁγίας Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας κὺρ Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου δι' ἰδίαν καὶ κοινὴν ὠφέλειαν*». Ἐν δὲ τῷ τέλει σημειοῦνται τὰ ἑξῆς : «*Τὸ παρὸν ἐγράφη παρ' ἐμοῦ Λαμπαδαρίου Πέτρου τοῦ Βυζαντίου 1795 Ὀκτωβρίου . . . .*»

Ὑπ' ἀριθμὸν 18, Συλλογὴ Ἀνθολογίας.

Ὑπ' ἀριθ. 27, Εἱρμολόγιον τῶν Καταβασιῶν, φερον ἐν μὲν τῇ ἀρχῇ τάδε : «*Ἀρχὴ σὺν Θεῷ ἁγίῳ τοῦ παρόντος εἱρμολογίου, ποιηθέντος παρὰ τοῦ μουσικολογιωτάτου ἡμετέρου διδασκάλου Λαμπαδαρίου τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας κὺρ Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου*». Ἐν δὲ τῷ τέλει : «*Τέλος καὶ τῷ Θεῷ δόξα. Ἐν ἔτει 1796 ἐν τέλει Ἰουνίου. Τὸ παρὸν ἐγράφη παρ' ἐμοῦ Πέτρου Λαμπαδαρίου τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας τοῦ Βυζαντίου.*»

Ὑπ' ἀριθμὸν 32, Ἀναστασιματάριον, ἐπιγραφόμενον «*Ἀναστασιματάριον σὺν Θεῷ ἁγίῳ συντεθὲν κατὰ τὸ ὕφος τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας παρὰ τοῦ μουσικολογιωτάτου Λαμπαδαρίου κὺρ Πέτρου Πελοποννησίου ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν Χριστιανῶν*». Ἐν τῷ τέλει φέρονται τάδε : «*Τέλος καὶ τῷ ἐν Τριάδι Θεῷ δόξα· 1790 κατὰ μῆνα Ἰανουάριον.*»

Ὑπ' ἀριθμὸν 45, Ἀνθολογία, φέρουσα ἐν ἀρχῇ τάδε : «*Ἀρχὴ σὺν Θεῷ ἁγίῳ τῆς παρούσης Ἀνθολογίας πάντων τῶν νέων μαθημάτων ποιηθέντων παρὰ τῶν ἡμετέρων διδασκάλων*». Ἐν δὲ τῷ τέλει τάδε : «*Εἴληφε τέλος ἡ παροῦσα ἀματομελιρρυτόφθογγος βίβλος τῆς νέας Ἀνθολογίας, γραφεῖσα κόπῳ καὶ μόχθῳ πολλῷ παρ' ἐμοῦ τοῦ ἀναξίου τε καὶ ἁμαρτωλοῦ ὑπὲρ πάντας Πέτρου τοῦ Βυζαντίου, Λαμπαδαρίου τε τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, φέρουσα ἐν αὐτῇ μαθήματα πολλὰ διδασκάλων παλαιῶν τε καὶ νέων, ἐν ἔτει σωτηρίῳ χιλιοστῷ ἑπτακοσιοστῷ ἐνενηκοστῷ πέμπτῳ, ἐν μηνὶ Ὀκτωβρίῳ. Οἱ ἐντευξόμενοι δὲ τῷ παρόντι μέμνησθε καὶ τῆς ἐμῆς ἀναξιότητος, καὶ εὔξασθε τῷ Παναγάθῳ Θεῷ, τῷ μὴ θέλοντι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὅπως μοὶ παρέξῃ τὴν ἄφεσιν τῶν ἀπείρων πταισμάτων μου, καὶ ἀξιώσῃ με τῆς μερίδος τῶν σωζομένων. Τῇ τελειοποιῷ καὶ μακαρίᾳ Τριάδι, τῷ ἑνὶ καὶ μόνῳ Θεῷ δόξα, αἶνος, προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.*

Ὑπ' ἀριθμὸν 46, Ἀνθολογία, φέρουσα ἐν ἀρχῇ τάδε : «*Ἀρχὴ σὺν Θεῷ ἁγίῳ τῆς παρούσης Ἀνθολογίας πάντων τῶν νέων μαθημάτων ποιηθέντων παρὰ τῶν ἡμετέρων διδασκάλων παλαιῶν τε καὶ νέων, ἐν ἔτει σωτηρίῳ χιλιοστῷ ἑπτακοσιοστῷ ἐνενηκοστῷ ἑβδόμῳ ἐν μηνὶ Ἰουλίῳ. Τέλος καὶ τῷ Θεῷ δόξα*».

2) Ἀνθολογία τῆς ἐνιαυσίου ἀκολουθίας, ἐπιγραφομένη : «*Ἀρχὴ οὖν Θεῷ ἁγίῳ τῆς παρούσης Ἀνθολογίας, ἥτις περιέχει ἅπαντα τὰ νέα μαθήματα, ποιηθέντα παρὰ τῶν ἡμετέρων διδασκάλων, κατὰ καιροὺς ἀναδειχθέντων ποιητῶν*». Ἐν τῷ τέλει φέρει τὴν ἑξῆς σημείωσιν : «*Εἴληφε τέλος ἡ παροῦσα ἀματομελιρρυτόφθογγος βίβλος τῆς νέας Ἀνθολογίας, γραφεῖσα κόπῳ καὶ μόχθῳ παρ' ἐμοῦ τοῦ εὐτελοῦς ἀναξίου τε καὶ ἁμαρτωλοῦ ὑπὲρ πάντας, Λαμπαδαρίου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας Πέτρου τοῦ Βυζαντίου, διὰ προτροπῆς κ. κ. Ἡκύλου καὶ Κουρτίδη εὑρίσκεται ὡς εἶπον ἀνωτέρω. Ἀνθολογία στιχηραρίου ὁμοία πρὸς τὴν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου ὑπ' ἀριθμὸν 8 ὑπάρχουσαν, ἥτις ἐν ἀρχῇ φέρει τάδε :*

«*Ἀνθολογία στιχηραρίου, περιέχουσα πάντα τὰ δοξαστικὰ τοῦ ἐνιαυτοῦ τῶν τε δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν καὶ ἄλλων ἑορταζομένων ἁγίων, συντεθέντα παρὰ τοῦ μουσικολογιωτάτου ἡμετέρου διδασκάλου Λαμπαδαρίου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας κὺρ Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου*». Ἐν δὲ τῷ τέλει τάδε : «*Ἡ παροῦσα Ἀνθολογία ἐγράφη παρ' ἐμοῦ Πέτρου τοῦ Βυζαντίου Λαμπαδαρίου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας ἐν ἔτει 1792*». Ἐγράφη δηλ. αὕτη τρίκις ἔτη πρότερον τῆς ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου ὁμοίας τοιαύτης.

Παρὰ τῷ ἐν Κων/πόλει φιλτάτῳ μουσικοδιδασκάλῳ κ. Νηλεῖ Κεμκράδω σῴζεται μικρὸν τεῦχος χρυσόδετον ἐξ ὀλιγίστων φύλλων, περιέχον εἰρμοὺς τινας Κλιροωικούς.

Τὰ παρ' ἐμοὶ σωζόμενα εἰσὶ ταῦτα :

1) Δοξαστάριον Ἰακώβου Πρωτοψάλτου, φέρον ἐν ἀρχῇ τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν : «*Δοξαστικὰ τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἑορταζομένων ἁγίων, καὶ τινα ἰδιόμελα τοῦ Τριῳδίου καὶ Πεντηκοσταρίου, συντεθέντα κατὰ συντομώτερον τρόπον παρὰ τοῦ μουσικολογιωτάτου διδασκάλου πρωτοψάλτου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας κὺρ Ἰακώβου, δι' αἰτήσεως τοῦ Πανιερωτάτου Μητροπολίτου ἁγίου Δημητριάδος καὶ Ζαγορᾶς κυρίου Ἀθανασίου, φιλομούσῳ γνώμῃ κοινηθέντος πρὸς πλείονα καλλωπισμὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας*».

Ἐν δὲ τῷ τέλει εὕρηται ἡ ἑξῆς σπουδαιοτάτη σημείωσις :

«*Τὸ παρὸν ἀπάνθισμα τῶν ἐν ταῖς δεσποτικαῖς, θεομητορικαῖς τε καὶ λοιπῶν ἑορταζομένων ἁγίων κατ' ἔτος ἑορταῖς γαλλομένων δοξαστικῶν ἐν τε τῷ ἑσπερινῷ καὶ τῇ λιτῇ καὶ τοῖς αἴνοις, καὶ τῶν ἐν τῷ Τριῳδίῳ καὶ Πεντηκοσταρίῳ μετὰ τῶν ὡρῶν τῶν παραμονῶν τῶν Χριστοῦ Γεννῶν καὶ τῶν Θεοφανείων καὶ τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς, πρὸς δὲ καὶ τῶν κεκραγαρίων καὶ τῶν δογματικῶν θεοτοκίων τῆς ὀκτωήχου καὶ πασαπνοαρίων τῶν αἴνων, καὶ τῶν ἕνδεκα ἐωθινῶν καὶ ἄλλων τινῶν, συντεθὲν καὶ ἐξεπονήθη δι' εὐρύθμου καὶ συντετμημένου τρόπου παρὰ τοῦ μουσικολογιωτάτου κὺρ Ἰακώβου Πρωτοψάλτου καὶ ἐξ αὐτῶν σπαργάνων γνησίου δούλου καὶ ὑπηρέτου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, καὶ δι' ὑπαγορεύσεως αὐτοῦ ἐγράφη ἐν πάσῃ σαφηνείᾳ τῇ χειρὶ Γεωργίου Κρητὸς, καὶ μαθητοῦ αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ Παναγιωτάτου καὶ σεβασμιωτάτου ἡμῶν αὐθέντου καὶ δεσπότου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κυρίου κυρίου Γερασίμου τοῦ ἀπὸ Δέρκων προβιβασθέντος εἰς τὴν πατριαρχικὴν περιωπήν, προσεφωνήθη δὲ παρὰ τοῦ ποιητοῦ καὶ ἀνετέθη ὡς ἀπαρχή τις τῆς ἐν τῇ μουσικῇ τέχνῃ φιλοπονίας αὐτοῦ τῇ κοινῇ μητρὶ ἁγίᾳ τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ὅπως ταῖς θεοπειθέσαι αὐτῆς πρὸς Θεὸν εὐχαῖς καὶ τῇ περὶ Αὐτὸν προμηθείᾳ τε καὶ φιλοτίμῳ εὐεργεσίᾳ ἔτι μᾶλλον ἐπιρρωσθεῖς καὶ προθυμοποιηθεὶς, ἱκανωθείη προσπονήσασθαι τοῖς παροῦσι καὶ ἄλλα χρειώδη, τῶν ἐν ταῖς ἁγίαις τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαις ἐνιαυσίως ἀδομένων, ἀμήν. Ἐγράφη δὲ παρ' ἐμοῦ Λαμπαδαρίου Πέτρου τοῦ Βυζαντίου, ἐν ἔτει χιλιοστῷ ἑπτακοσιοστῷ ἐνενηκοστῷ ἑβδόμῳ ἐν μηνὶ Ἰουλίῳ. Τέλος καὶ τῷ Θεῷ δόξα*».

2) Ἀνθολογία τῆς ἐνιαυσίου ἀκολουθίας, ἐπιγραφομένη : «*Ἀρχὴ οὖν Θεῷ ἁγίῳ τῆς παρούσης Ἀνθολογίας, ἥτις περιέχει ἅπαντα τὰ νέα μαθήματα, ποιηθέντα παρὰ τῶν ἡμετέρων διδασκάλων, κατὰ καιροὺς ἀναδειχθέντων ποιητῶν*». Ἐν τῷ τέλει φέρει τὴν ἑξῆς σημείωσιν : «*Εἴληφε τέλος ἡ παροῦσα ἀματομελιρρυτόφθογγος βίβλος τῆς νέας Ἀνθολογίας, γραφεῖσα κόπῳ καὶ μόχθῳ παρ' ἐμοῦ τοῦ εὐτελοῦς ἀναξίου τε καὶ ἁμαρτωλοῦ ὑπὲρ πάντας, Λαμπαδαρίου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας Πέτρου τοῦ Βυζαντίου, διὰ προτροπῆς καὶ δαπάνης τοῦ λογιωτάτου κὺρ Γεωργίου Κρητὸς ἐμοῦ μαθητοῦ· φέρουσα ἐν αὐτῇ μαθήματα πολλὰ διδασκάλων παλαιῶν τε καὶ νέων, ἐν ἔτει τῷ σωτηρίῳ χιλιοστῷ ἐννενηκοστῷ τετάρτῳ, ἐν μηνὶ Νοεμβρίῳ. Οἱ ἐντευξόμενοι δὲ τῷ παρόντι μέμνησθε καὶ τῆς ἐμῆς ἀναξιότητος, καὶ εὔξασθε τῷ Παναγάθῳ Θεῷ, τῷ μὴ θέλοντι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὅπως μοὶ παρέξῃ τὴν ἄφεσιν τῶν ἀπείρων πταισμάτων μου, καὶ ἀξιώσῃ με τῆς μερίδος τῶν σωζομένων. Τῇ τελειοποιῷ καὶ μακαρίᾳ Τριάδι τῷ ἑνὶ καὶ μόνῳ Θεῷ δόξα, αἶνος, προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.*

Παρὰ ταῖς ἐν Πύργῳ τῆς Βουλγαρίας φίλοις κ. Ἀ. Ἀ. Ἀ

15) Τετράδιον τρίκ ἐκ φύλλων ὀκτὼ ἕκαστον, περιέχοντα τὰ ἀρχὰ προκείμενα τοῦ ἑσπερινοῦ καὶ τὰς μεγάλας Δοχάς.

16) Τετράδιον ἐκ φύλλων ἕξ, περιέχον τὸ Τρισάγιον τοῦ Σταυροῦ κὺρ Μανουὴλ Χρυσάφου, ὅπερ ἐξηγήθη παρὰ Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, τὸ νεκρώσιμον τρισάγιον, ἐξηγηθὲν ἐκ τοῦ πελικιοῦ παρὰ τοῦ αὐτοῦ Πελοποννησίου καὶ τὴν Ψῆφην «Τὸν δεσπότην καὶ ἀρχιερέα» παρὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ ταύτην ἐξηγηθεῖσαν.

17) Τετράδιον ἐκ φύλλων ἑπτά, περιέχον τὰ χερουβικὰ αὐτοῦ.

18) Τετράδιον ἐκ φύλλων ὀκτὼ περιέχον τὸν Πελυελεὼ «Λόγον ἀγαθὸν» τοῦ Κρητὸς καὶ ἄλλα μαθήματα.

19) Φύλλα τινὰ περιέχοντα διάφορα μουσικὰ [illegible]ώματα καὶ ἐξηγήσεις.

20) Τεῦχος ἐκ φύλλων ἑκατὸν ἑξήκοντα, περιέχον 152 ἄσματα ἑλληνικὰ εἰς ἦχους καὶ ρυθμοὺς τῆς Ἀνατολικῆς μουσικῆς καὶ ἐξ τουρκικὰ σαρκιά, [illegible] ἐκ[illegible]μένα εἰς τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ ἀνα[illegible] [illegible]ν. Μόνον οἱ στίχοι τῶν ἀσμάτων εἶναι προστεθειμένοι διὰ νεωτέρας χειρός, πιθανῶς τῆς τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Ἀκακίου τοῦ μοναχοῦ, ἢ τινος μαθητοῦ τοῦ Ἀκακίου. Τοῦτο συμπερκίνω ἐκ τινος σημειώματος, ὑπάρχοντος ἔσωθεν τοῦ στιχώματος, ἔχοντος δὲ οὕτω:

«1812 Ἰουνίου 15. Τὸ παρὸν ἔχει ἐξωτερικὰ ᾄσματα, τὰ ὁποῖα μᾶς παρέδωσεν ὁ διδάσκαλός μας κύριος Ἀκάκιος καὶ εἰς ἔνδειξιν. Ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Ἱερομόναχος Ἰωνᾶς Κανελλόπουλος ἐκ Χαλκάνων».

Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου ὑπάρχει ὡσαύτως ἐν χειρόγραφον Εἱρμολόγιον σύντομον, φέρον τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν: «Εἱρμολόγιον σύντομον συντεθὲν κατὰ τὸ ὕφος τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας παρὰ κὺρ Πέτρου Βυζαντίου, δι' αἰτήσεως τοῦ ὁσιολογιωτάτου ἐν μοναχοῖς κυρίου Ἀκακίου τοῦ Μεγασπηλαιώτου καὶ μαθητοῦ αὐτοῦ». Τὸ αὐτὸ χειρόγραφον περιέχει τὰς ὑπὸ τοῦ Βυζαντίου μελισθείσας Καταβασίας, Δοξολογίας συντόμους, τὰ ἐν τῇ λειτουργίᾳ ψαλλόμενα, τὰ τῆς Μεγ. Τεσσαρακοστῆς καὶ ἄλλα. Τὸ χειρόγραφον τοῦτο καίτοι γεγραμμένον ἐπὶ χάρτου οὐχὶ τόσον στιλπνοῦ ὅπως πάντα τὰ ἄλλα, οὐδαμοῦ δὲ φέρον τὸ «παρ' ἐμοῦ», ὅπερ ἐσημείου πανταχοῦ, ἐμβάλλει με εἰς τὸν πειρασμὸν ὅτι καὶ τοῦτο ἰδιόχειρόν ἐστι τοῦ Βυζαντίου. Ἴσως νὰ ἔγραφη περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου αὐτοῦ καὶ εἶναι γεγραμμένον οὐχὶ μετὰ τόσης ἐπιμελείας καὶ καλλιγραφίας ὅπως τὰ ἄλλα. Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν αὐτοῦ εἶναι ὁ αὐτὸς γραφικὸς χαρακτὴρ μετὰ πάντων τῶν γραφικῶν αὐτοῦ ἰδιοτροπιῶν καὶ βραχύνσεων. Μόνον μία σημείωσις ὑπάρχουσα περὶ τὸ τέλος δύναται ν' ἀνατρέψῃ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην. Ἡ σημείωσις λέγει «1809 μὴν Ἀπρίλιος ἐγράφη τὸ παρόν». Γνωστοῦ ὄντος ὅτι ὁ Χρυσάνθου τοῦ Προύσης, ὅτι ὁ Βυζάντιος ἀπεδίωσε τὸ 1808 κἄρεται ἡ ἡμετέρα ὑπόθεσις. Ἐκτὸς ἂν τοῦ Χρυσάνθου ἡ χρονολογία ἦναι ἐσφαλμένη, ἢ ἂν νεωτέρα χεὶρ καὶ δὴ ἡ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Ἀκακίου συμπληρώσασα τὸ χειρόγραφον περὶ τὰ τέλη αὐτοῦ, ἔθηκε τὴν ἄνωθι χρονολογίαν. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε εἴτε ὁ ἴδιος ἔγραψεν αὐτό, εἴτε ἄλλος μιμούμενος ἀπαραλλάκτως τὸν γραφικὸν ἐκείνου χαρακτῆρα, τὸ χειρόγραφον κέκτηται πολλὴν σημασίαν διὰ τὰ ἐν αὐτῷ σύντομα ἰδίως μέλη, γεγραμμένα πάντα εἰς τὴν ἰδιαιτέραν τοῦ Βυζαντίου γραφήν.

* *

Ἐκ τῶν ἐν ταῖς παπαδικαῖς τοῦ Βυζαντίου σημειώσεων καὶ ἐπιγραφῶν ἄξιαι προσοχῆς εἰσὶν ἐκεῖναι ἐκ τῶν ὁποίων διευκρινίζονται σημεῖα τινὰ ἄγνωστα μέχρι τοῦδε.

Οὕτως ἐκ τῶν σημειώσεων τοῦ παρ' ἐμοὶ σωζομένου Δοξασταρίου τοῦ Ἰακώβου γίνεται γνωστόν, ὅτι ὁ ἀείμνηστος Ἰάκωβος τὸ Δοξαστάριον αὐτοῦ συνέθηκε δι' αἰτήσεως τοῦ πανιερωτάτου Μητροπολίτου Δημητριάδος καὶ Ζαγορᾶς Ἀθανασίου, ἅμα δὲ, ὅπερ καὶ σπουδαιότερον, ὅτι ἐγράφη τοῦτο ἐν πάσῃ σαφηνείᾳ τῇ χειρὶ Γεωργίου τοῦ Κρητὸς καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ Ἰακώβου τοῦ καὶ διδασκάλου αὐτοῦ.

Ἐκ τοῦ σημειώματος, ὅπερ ὑπάρχει ἐν τῷ τέλει τῆς παρ' ἐμοὶ σωζομένης Ἀνθολογίας (ἴδε πανομοιότυπον) γίνεται γνωστὸν παρ' αὐτοῦ τοῦ

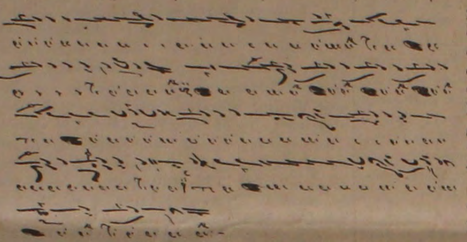

Πανομοιότυπον ἰδιοχείρου γραφῆς Πέτρου Βυζαντίου.

Βυζαντίου, ὅτι ὁ Κρὴς Γεώργιος ἦτο μαθητὴς αὐτοῦ.

Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Μεγ. Σπηλαίου σωζομένου Εἱρμολογίου γίνεται γνωστόν, ὅτι τὸ σύντομον Εἱρμολόγιον συνετέθη ὑπὸ τοῦ Βυζαντίου τῇ αἰτήσει τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Ἀκακίου τοῦ Μεγασπηλαιώτου.

Ἐξ ἄλλων σημειωμάτων, ἐσκαρμένων ἐν ταῖς ἀναρερομέναις παπαδικαῖς καὶ τοῖς τετραδίοις γίνονται γνωστὰ τὰ ἑξῆς: ὅτι τὰ εἰς ἦχον Δ' καὶ πλ. Β' ἀργὰ Πασαπνσάρια τοῦ Πελοποννησίου συνετέθησαν ὑπ' αὐτοῦ Δομεστίκου ἔτι ὄντος. Ὅτι τὸ εἰς τὸ ἀργὸν «Ἀναστάσεως ἡμέρα» κράτημα Μανουὴλ τοῦ Χρυσάφη ἐξηγήθη παρὰ τοῦ Πελοποννησίου δομεστίκου ὡσαύτως ὄντος Ὅτι ὁ κανὼν τοῦ Ἀκαθίστου «Ἀνοίξω τὸ στόμα μου» συνετέθη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Πελοποννησίου δομεστίκου ὄντος, ὡς ἐψάλλετο ἐν Κων)πόλει. Ὅτι οἱ καλοφωνικοὶ εἱρμοὶ ἐξηγήθησαν ὑπὸ Πετρου τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν διδασκάλων αὐτοῦ. Ὅτι τὸ τρισάγιον τοῦ Σταυροῦ, τὸ νεκρώσιμον τρισάγιον, ἡ ψῆφος «Τὸν Δεσπότην καὶ Ἀρχιερέα», τὸ συνεθισμένον Δύναμις, καὶ τὸ Βῆματος ἐξηγήθησαν ὑπὸ Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου. Ὅτι τὸ τρισάγιον Ξένου τοῦ Κορώνη, τὸ «Φῶς ἱλαρόν», τὸ κράτημα τοῦ «Ἀναστάσεως ἡμέρα», τὸ «Ἀνωθεν οἱ προφῆται» τοῦ Κουκουζέλους, τὸ μεγιστον «Τῇ ὑπερμάχῳ» Ἰωάννου τοῦ Κλάδα καὶ τὸ ἀργὸν Πασαπνσάριον τοῦ Γαζῆ ἐξηγήθησαν ὑπὸ Πετρου τοῦ Βυζαντίου. Ὅτι τὸ εἰς ἦχον πλ. Δ' ἀργὸν Πασαπνσάριον (τὸ δεύτερον) Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου διεδόθη ὑπὸ Πέτρου τοῦ Βυζαντίου, σημειοῦντος ἄνωθι αὐτοῦ «ἕτερον μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ αὐτοῦ διεδόθη παρ' ἐμοῦ». Ὅτι τὰ σύντομα Κεκραγάρια ἐτονίσθησαν ὑπὸ τοῦ Βυζαντίου. Καὶ ὅτι τέλος τὸ εἰς ἦχον πρῶτον ἀργὸν Θεοτοκίον μαθημα «Ἐπίβλεψον ἐν εὐμενείᾳ κτλ.» ἐτονίσθη ὑπὸ τοῦ Βυζαντίου κατ' αἴτησιν ἄλλου ὡς σημειοῦ ὁ ἴδιος ἐν κεφαλίδι αὐτοῦ λέγων «Δι' αἰτήσεως τοῦ ὁσιολογιωτάτου Ἀρχιδιακόνου κὺρ Ἀθανασίου, τοῦ Πανιερωτάτου καὶ θεοπροβλήτου Μητροπολίτου ἁγίου Δέρκων κυρίου κυρίου Γερασίμου, εἰς δόξαν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου. Ἡμέτερον».

Πλὴν τῶν ὑπ' ἐμοῦ σήμερον κακθιτωμένων γνω-στῶν ἰδίων ἔργων καὶ ἰδιοχείρων ἐξηγήσεων καὶ ἀντιγραφῶν τοῦ ἀειμνήστου Πέτρου τοῦ Βυζαντίου, τίς εἶδε πόσα ἄλλα θὰ εὑρηνται ἔνθεν κἀκεῖθεν ἐσπαρμένα, ἀφ' οὗ εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ Ἔφοροι τῆς Γ' Μουσικῆς σχολῆς εἶχον ἀγοράσει τοῦτα πρὸς χρῆσιν τῶν ἐν τῇ Σχολῇ. Τὰ παρ' ἐμοὶ σωζόμενα εὑρέθησαν μετὰξὺ τῶν ἄπειρον χειρογράφων Γρηγορίου τοῦ Πρωτοψάλτου, ὅστις μαθητὴς τοῦ Βυζαντίου διατελέσας, ἀφ' οὗ καὶ διδάσκαλος ἐν τῇ ρηθείσῃ Σχολῇ διέσωσεν αὐτὰ ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ αὐτοῦ βιβλιοθήκῃ, ἡς τὰ πλεῖστα χειρόγραφα παρ' ἐμοὶ καὶ ταῦτα διασωθέντα, θελουσιν ἀποτελέσει ἄλλοτε τὸ ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας καὶ περὶ Γρηγορίου τοῦ Πρωτοψάλτου μικρᾶς μελέτης.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 27 Ἰανουαρίου 1911.

Κ. Α. Ψαχος

Καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς ἐν τῷ Ὠιδείῳ Ἀθηνῶν

JEAN REBOUS

ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΠΕΡΙ ΤΟΝΩΝ ΚΑΙ ΗΧΩΝ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΝ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΝ ΕΠΟΧΗΝ

Πρὶν εἰσέλθω εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ περὶ τόνων θέματος, μοὶ φαίνεται χρήσιμον νὰ προτάξω παρατηρήσεις τινὰς ἐπ' αὐτῶν τούτων τῶν τόνων.

Ἀρκεῖ ν' ἀναγνώσῃ τις τοὺς νεωτέρους συγγραφεῖς, ὅσοι ἐπεχείρησαν νὰ εἰσδύσωσιν εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἀρχαιότητος, διὰ νὰ ἐννοήσῃ ὅτι τὸ πᾶν ὀφείλει νὰ περιορίζηται εἰς τὴν πολυμάθειαν καὶ ἐκ τῆς πολυμαθείας, ὑποθέτω, νὰ γνωρίζῃ τις ὅ,τι εἶπεν εἷς συγγραφεύς, χωρὶς ἀναγκαίως καὶ νὰ τὸν ἐννοῇ.

Τὸ αὐτὸ προκειμένου καὶ διὰ τὴν μεσαιωνικὴν περίοδον. Περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς πληθὺς πραγματειῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀντιγραφουσῶν ἀλλήλας, ἀλλὰ σχεδὸν ἀπογοητεύεαί τις πρὸ τῆς τελείας ἀταξίας, ἥτις χαρακτηρίζει αὐτάς. "Οσον δ' ἀφορᾷ τὸ ζήτημα, τὸ ὁποῖον ἀπασχολεῖ ἡμᾶς ἐπὶ τοῦ παρόντος, εἰς μάτην ὑ' ἀνεζήτει τις διαφώτισίν τινα ἐπὶ τῶν συστατικῶν ἀρχῶν, καθ' ἃς σχηματίζονται αἱ διάφοροι κλίμακες.

Καὶ κατὰ τὴν νεωτέραν περίοδον; ἡ αὐτὴ ἀταξία, τὸ αὐτὸ σκότος.

Περὶ τῆς ἀρχαίας περιόδου οὐδὲν θὰ εἴπω· θὰ κάμω μόνον τὴν ἁπλῆν ταύτην παρατήρησιν, ὅτι μεταφράζομεν ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου πενταγράμμου τὰ διαστήματα, τὰ ὁποῖα νομίζομεν ὅτι ἐμαντεύσαμεν· ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον διαστηματικὸν σύστημα, μὴ ἰσομονῶμεν, δὲν εἶνε δυνατὸν ν' ἀποδώσῃ τελείως τὰ διαστήματα τῶν ἑλληνικῶν κλιμάκων, ἀφοῦ, ἐὰν πιστεύσωμεν κριτικούς τινας, τοὐλάχιστον ἐν τῷ χρωματικῷ, οἱ ἀρχαῖοι θὰ διήρουν τὸν τόνον εἰς 12 καὶ μάλιστα εἰς 24 τμήματα. Ὁ Πλάτων εἰρωνεύεται τούτων χαριέντως ἐν τῇ «Πολιτείᾳ» του.— Θὰ ταχθῶ τὴν φορὰν ταύτην μὲ τὴν γνώμην τοῦ Πατρὸς Decheuveus καὶ θὰ εἴπω μετ' αὐτοῦ: «τὸ καλλίτερον εἶνε νὰ μένωμεν εἰς ὅ,τι γνωρίζομεν, μέχρις ὅτου ἐπίμονοι ἔρευναι τῆς ἐπιστήμης φέρωσιν εἰς φῶς θησαυροὺς μουσικοὺς τεθαμμένους ὑπὸ τὴν κόνιν τῶν αἰώνων».

Τῆς μεσαιωνικῆς περιόδου, ἥτις μᾶς ἀπασχολεῖ, καὶ ἥτις περιλαμβάνεται ἀπὸ τοῦ VIII μέχρι τοῦ XII αἰῶνος, ὡς καὶ τῆς Βυζαντινῆς ἀπὸ τοῦ XII μέχρι τοῦ XIX αἰῶνος, θὰ ὁμιλήσω περὶ τῶν ἤχων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δεδομένων τῶν ὀλίγων

"ΦΟΡΜΙΓΞ"
ΜΟΥΣΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΑΠΑΞ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΜΗΝΙΑΙΩΝ ΜΟΥΣ. ΤΕΥΧΩΝ

Διευθυντὴς καὶ ἀρχισυντάκτης: ΙΩΑΝΝΗΣ Θ. ΤΣΩΚΑΛΗΣ
Γραφεῖον: ἐν Ἀθήναις ὁδῷ Πραξιτέλους 32.

Συνεργάται: οἱ διαπρεπέστεροι τῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ Ἀνατολῇ μουσικῶν.

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΗΣΙΑ
προπληρωτέα δρ. 6 ἢ ὀρ. χρ. 6 διὰ τὸ ἐξωτερικόν.

☛ Δεκτὴ πᾶσα ὁσδαρᾶ περὶ μουσικῆς μελέτη μὴ περιέχουσα προσωπικοὺς ὑπαινιγμούς.

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΚΕΨΕΙΣ

ΚΑΙ ΤΟΥΤΟ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΟΝ

Ἐὰν ἦς ἔργον θὰ ἦτο, ἂν παρὰ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἐλαμβάνετο πρόνοιά τις καὶ διὰ τὴν μουσικὴν μόρφωσιν—τὴν πρακτικὴν τοὐλάχιστον — τοῦ παρ' ἡμῖν κλήρου. Τὸ ζήτημα τοῦτο, ἡμεῖς τοὐλάχιστον, θεωροῦμεν ὡς ἓν τῶν οὐσιωδεστάτων. Διότι εἰς τὸν πολὺν κόσμον, ἡ πρώτη καλὴ ἐντύπωσις περὶ τῆς ἀξίας καὶ τῆς μορφώσεως ἑνὸς ἱερέως, εἰς οὐδὲν ἄλλο ἔγκειται ἢ εἰς τὴν καθαρὰν ἀπαγγελίαν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀναγινωσκομένων εὐχῶν καὶ εἰς τὴν μελῳδικὴν ἐξαγγελίαν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ψαλλομένων. Δύναται δὲ τὸ ζήτημα τοῦτο νὰ λυθῇ προνοίᾳ τοῦ Παν. Μητροπολίτου ἡμῶν, τοῦ τόσον πατρικῶς μεριμνῶντος διὰ τὴν ἐν γένει μόρφωσιν τοῦ ὑπ' Αὐτὸν κλήρου, εὐχερέστατα, ἀνεξόδως καὶ ἀκόπως, ὡς ἑξῆς: Μεταξὺ τῶν ἐν Ἀθήναις κληρικῶν ὑπάρχουσί τινες ἄρκειαι μουσικῶς ἀνεπτυγμένοι. Τούτους ἂς ὑποχρεώσῃ ὁ Παν. Μητροπολίτης ἡμῶν νὰ διδάσκωσιν εἰς τοὺς λοιποὺς συναδέλφους των ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος πρακτικῶς ὅλα ἐκεῖνα τὰ τροπάρια ἢ τοὺς ὕμνους, ἅτινα ὑποχρεοῦνται οὗτοι νὰ ψάλλωσι συλλειτουργοῦντες μετ' ἄλλων ἱερέων, ἢ Ἀρχιερέως, ὡς καὶ ἐκεῖνα τὰ ἐν χρήσει εἰς διαφόρους ἱεροτελεστίας. Τὰ πλεῖστα τούτων, ἂν μὴ ὅλα, εἶνε βεβαίως κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον γνωστὰ εἰς τοὺς ἱερεῖς ἐξ ἀκοῆς, ὥστε δὲν ὑπολείπεται αὐτοῖς, εἰμὴ μία συστηματικὴ πρακτικὴ διδασκαλία τούτων, ὅπως οὕτως ἐπιτευχθῇ ἡ ὁμοιόμορφος ὑπὸ τούτων ἐκτέλεσις ἁπάντων τῶν τροπαρίων τούτων, ἀρθῇ δὲ οὕτως ἡ σήμερον ἀκονομένη κακόζηλος ἐκείνη παραφωνία ἐν συλλειτουργίᾳ ἱερέων, ἢ Ἀρχιερέως, ἡ ὁποία διασκεδάζει πᾶσαν τὴν ἄλλην ἀξίαν τοῦ παρ' ἡμῖν κλήρου. Ὀλίγη θέλησις ἀπαιτεῖται καὶ τὸ ζήτημα τοῦτο εὐχερέστατα καὶ συντομώτατα δύναται νὰ λυθῇ πρὸς ὄφελος οὐ μόνον τοῦ κλήρου, ἀλλὰ καὶ τῆς ὅλης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπαραιτήτου ἁρμονικῆς συμφωνίας μεταξὺ ψάλλοντος ἱερέως καὶ μουσικοῦ χοροῦ.

πραγματειῶν, τὰς ὁποίας ἠδυνήθην νὰ συμβουλευθῶ. Καὶ ὅπως θὰ ἴδωμεν, μόνον τὰ ἀπηχήματα κυρίως θὰ μᾶς πληροφορήσωσι περὶ τῶν ἤχων. Ἀκολούθως ἐπανερχόμενοι εἰς τὸ κείμενον τῆς πραγματείας θὰ ἴδωμεν ἕκαστον τούτων ἰδιαιτέρως καὶ τέλος θὰ ἐξετάσωμεν αὐτὰ ἐν τῇ νεωτέρᾳ περιόδῳ.

VIII μέχρι τοῦ XII αἰῶνος

Φαινομενικῶς ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Μουσικὴ ἤρχισε νὰ προσλαμβάνῃ τὸν ἰδιαίτερον αὐτῆς χαρακτῆρα ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Ὅλαι αἱ μεσαιωνικαὶ μέθοδοι συνηγοροῦσιν ὑπὲρ αὐτοῦ· κατὰ τὴν γνώμην μου ὅμως, εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ὑπάρχει ὑπερβολή. Ὁ βίος τοῦ Ἁγίου ὡς καὶ τὰ ἔργα του οὐδόλως ποιοῦνται μνείαν περὶ μελετῶν γραφεισῶν ὑπ' αὐτοῦ· καὶ αὐτὴ δὲ ἡ Ὀκτώηχος δὲν εἶνε ἀπόδειξις ὑπὲρ τῆς ἰκανότητος αὐτοῦ ὡς μελῳδοῦ. Ὁ Villoteau περιγράφων ἓν χειρόγραφον μεταφρᾶδν ὑπ' αὐτοῦ ἐξ Αἰγύπτου, γράφει ἐν ὑποσημειώσει: «Ἀφ' ὅτου ἐγράψαμεν τοῦτο, εὕρομεν ἀκόμη, ἀναδιφῶντες τὸ βιβλίον τοῦτο, εἰς τὸ ἄνω μέρος μιᾶς σελίδος εἰς τὸ λευκὸν αὐτῆς μέρος τὴν χρονολογίαν ΤΟΣ ΩΚΕ. τὸ ὁποῖον σημαίνει ἔτος 825. Ἐὰν ἡ χρονολογία αὕτη ἦτο ἡ χρονολογία τοῦ βιβλίου, ἀνέρχεται τοῦτο εἰς τοὺς χρόνους σχεδὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ὅστις εἶνε ὁ ἐφευρέτης τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς μουσικῆς· καὶ τοῦτο προσθέτει ἀναμφιβόλως πολὺ εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ χειρογράφου τούτου». Ἀλλ' ὁ Villoteau ἐλησμόνησεν ὑποθέσεις τινὰς εὐλόγους, ὅτι συνέβη δηλαδὴ νὰ χρονολογήσωσιν οἱ συγγραφεῖς τὰ χειρόγραφά των οὐχὶ μὲ τὴν χριστιανικὴν χρονολογίαν, ἀλλὰ μὲ τὴν Κωνσταντινουπολιτικὴν 680 καὶ μάλιστα τὴς Αἰγείρας 622. Κατὰ τὴν πρώτην ὑπόθεσιν τὸ χειρόγραφον ὑ' ἀνήγετο εἰς τὸν XVI αἰῶνα (1505)· κατὰ δὲ τὴν δευτέραν θὰ ἦτο τοῦ XV αἰῶνος (1447), ἐποχῆς συγχρόνου τῷ χειρογράφῳ τὸ ὁποῖον ἐξετάζομεν ἀφοῦ ὁ Γαβριὴλ ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ, ἔζη περὶ τὰ 1440.

Ὁ Πατὴρ Gaisser εἰς τὸ ἔργον του: «Τὸ μουσικὸν σύστημα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας», ἔχει μακρὰν μελέτην «ἐπὶ τοῦ κατὰ παράδοσιν χαρακτῆρος τῆς βυζαντινῆς θεωρίας, ἀνταποκοιμομένης εἰς τοὺς ἤχους»· ἀλλὰ τὸ πᾶν ἐν αὐτῇ εἶνε λίαν προβληματικὸν· καὶ κατὰ τὴν γνώμην μου, μακρὰν τοῦ νὰ δώσῃ φῶς εἰς τὸ ζήτημα. Ἡ πυκνότης ἄλλως τε μὲ τὴν ὁποίαν εἶνε γεγραμμένη ἡ μελέτη αὕτη δὲν ἐπιτρέπει περίληψιν ἐνταῦθα, διὰ τοῦτο παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην εἰς αὐτήν.

Ἐπανέλθωμεν εἰς τὰ κείμενά μας καὶ ἴδωμεν τί δύνανται νὰ μᾶς πληροφορήσωσι. Πρωτίστως ὅσον ἀφορᾷ τὰς ὀνομασίας τῶν ἤχων.

Τὸ ἁγιοπολιτικὸν χειρόγραφον (XIII ἢ XIV αἰῶνος), σωζόμενον εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην τῶν Παρισίων, μᾶς δίδει μίαν πολύτιμον ὁδηγίαν, λίαν σαφῆ καίτοι συντομωτάτην.

Πράγματι εἰς τὸ ἄπωθεν μέρος τῆς σελίδος 240, εὑρίσκεται ὁ ἀκόλουθος πίναξ:

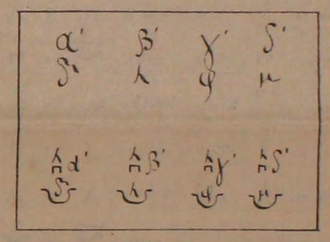

Ἰδοὺ ἡ βεβαία τούτου ἐξήγησις:

α'=πρῶτος, β'=δεύτερος, γ'=τρίτος, δ'=τέταρτος. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰ κάτωθεν στοιχεῖα: δ=Δώριος, λ=Λύδιος, φ=Φρύγιος, μ=Μιξολύδιος.

Οὕτως ἡ πρώτη σειρὰ μᾶς δίδει τοὺς θεμελιώδεις ἤχους, τοὺς ὁποίους τὰ κείμενα καλοῦσι Κυρίους.

Διὰ τὴν δευτέραν σειρὰν, ἡ αὐτὴ περὶ τὴν ἐξήγησιν, εὐκολία $\underline{\lambda}$ = πλάγιος $\underline{\lambda}$ α'= πλάγιος τοῦ πρώτου κτλ.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ὁποκείμενον γράμμα, τοῦτο σημαίνει ὑποδώριος κτλ. Εἶνε λοιπὸν τὰ ὀνόματα τῶν κυρίων ἤχων προηγουμένης τῆς λέξεως ὑπό.

Δυνατὸν ὅμως νὰ ἐκπλαγῇ τις βλέπων τοὺς ἤχους ἀναφερομένους ἐν τῇ σειρᾷ ταύτῃ, γνωστοῦ ὄντος ὅτι ὁ Πτολεμαῖος κατέτασσεν αὐτοὺς ἄλλοτε διαφοροτρόπως: (ὑποδώριος, ὑποφρύγιος, ὑπολύδιος, δώριος, φρύγιος, λύδιος, μιξολύδιος, ὑπομιξολύδιος). Ὁ Βρυέννιος κατὰ τὸν XIV αἰῶνα ἀνέφερεν ἔτι τοὺς ἤχους κατὰ τὴν σειρὰν ταύτην· ἀλλ' ἡ ὑπάρχουσα διαφωνία εἶνε μόνον φαινομενική. Πρέπει νὰ ἐνθυμούμεθα πράγματι, ὅτι ἡ Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἐχωρίσθη ὅλίγον κατ' ὀλίγον τῆς κοσμικῆς (βεβήλου) καὶ κατὰ τὴν διέλευσιν τῶν αἰώνων ἔλαβεν ἰδιαίτερον χαρακτῆρα. Οἱ ἤχοι τοῦ Πτολεμαίου δύνανται, ἂν θέλῃ τις, νὰ ὀνομασθῶσιν ἤχοι βέβηλοι ἢ κοσμικοί, ἡ δὲ ἀρίθμησις τοῦ Βρυεννίου δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψει τοὺς Ἐκκλησιαστικοὺς ἤχους, ἀλλ' ἀκριβῶς τοὺς κοσμικούς.

Ἄλλαι μαρτυρίαι τῆς αὐτῆς περίπου ἐποχῆς.

Καὶ πρῶτον, ἡ ἀπασχολοῦσα ἡμᾶς πραγματεία, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ ἴδῃ τοὺς αὐτοὺς ἤχους ἐν τῇ σειρᾷ, ἡ ὁποία ἀναφέρεται καὶ ἐν τῇ ἁγιοπολιτικῇ. Μία μόνον δυσκολία παρουσιάζεται ὅσον ἀφορᾷ τὸν τέταρτον ἦχον. Ὁ Γαβριὴλ τὸν ὀνομάζει μιλήτιον, λέγων ὅτι ὁ τόνος οὗτος προέρχεται ἐκ Μιλήτου, ὁπόθεν καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μιλήτιος. Ἡ Μίλητος, εἶνε ἀληθές, ὅτι ὑπῆρξε πολὺ πρὸ τῶν Ἀθηνῶν ἡ λαμπροτέρα ἑστία τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ· οὐδὲν ἀντίκειται πρὸς τὴν γνώμην ὅτι ἡ μεγάλη αὕτη πόλις ἐθεώρησε ζήτημα τιμῆς νὰ ἔχῃ ἴδιον μουσικὸν σύστημα, ὅπως αἱ γείτονες αὐτῆς Φρυγία, Λυδία, κλπ. Θὰ ἦτο τις σχεδὸν ἠναγκασμένος νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἐὰν καὶ εἰς ἄλλα τινὰ χειρόγραφα ἀπήντα ἀναφερόμενον τὸν μιλήτιον τόνον. Δυστυχῶς, ἐφ' ὅσον ἐγὼ γνωρίζω, μόνον τὸ ἔργον τοῦτο ἀναφέρει τὴν ὀνομασίαν ταύτην. Καὶ ἡ μαρτυρία αὕτη εἶνε λίαν μεμονωμένη, ὥστε νὰ ἀπαιτεῖται τελείαν τινὰ ἀποδοχὴν τῆς ὑποθέσεως.

Ὁ Villoteau, εἰς τὸν ὁποῖον ἔχομε ἐντύπωσιν ἡ διαφορὰ αὕτη, δίδει μίαν ἀρκετὰ εὔλογον ἐξήγησιν, καὶ θέλει νὰ ἴδῃ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο μίαν παραφθορὰν τῆς λέξεως μιξολύδιος. Ἴδοὺ πῶς ἐξηγεῖ ταύτην: «ἀντὶ τοῦ μιξολύδιος, λέγει, εἶπον κατ' ἀρχὰς κατὰ συγκοπὴν μιλύδιος· καὶ ἐπειδὴ οἱ νεώτεροι Ἕλληνες λεπτύνουσι πολὺ τὴν προφορὰν τοῦ δ τῆς γλώσσης των, θὰ εἶπον ἄνευ ἀμφιβολίας μιλύτιος· ὁ ἐντεῦθεν μιλήτιος τόνος καὶ ἡ ἐκ Μιλήτου ὑποτιθεμένη καταγωγή των.

Εἰς μίαν ἄλλην πραγματείαν τοῦ 332 χειρογράφου τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Βιβλιοθήκης τοῦ Ἁγίου Τάφου ἀναγινώσκομεν τὰ ἑξῆς:

«Πῶς ὀνομάζονται οἱ ἦχοι;»

«Πρῶτος, δεύτερος, τρίτος, τέταρτος, καὶ οἱ ἑξῆς· οὐκ εἰσι κυρίως ὄνομα τῶν ὀκτὼ ἤχων· τὸ γὰρ εἰπεῖν α, β, γ, δ, βαθμοί εἰσι καὶ οὐχὶ ὀνόματα. Εἴπωσι, ἤχουν ὁ πρῶτος, Δώριος, ὁ δεύτερος, Λέδιος, ὁ τρίτος Φρύγιος, ὁ τέταρτος, Μιξολύδιος, ὁ πλάγιος τοῦ πρώτου, Ὑποδώριος, ὁ πλάγιος τοῦ δευτέρου, Ὑπολύδιος, ὁ πλάγιος τοῦ τρίτου, ἤχουν ὁ βαρὺς Ὑποφρύγιος, καὶ ὁ πλάγιος τοῦ τετάρτου, Ὑπομιξολύδιος. Ταῦτά εἰσι τὰ κύρια ὀνόματα τῶν ὀκτὼ ἤχων, καὶ ἀκριβολογημένα θαύματα τῆς παπαδικῆς τέχνης.»

Καὶ ἐνταῦθα ἡ αὐτὴ σειρὰ ἡ καὶ ἐν τῷ ἁγιοπολιτικῷ. Εἶνε λοιπὸν βέβαιον ὅτι ἀπὸ τοῦ XII αἰῶνος τοὐλάχιστον οἱ ὀκ